

OSZK HÍRADÓ

az Országos Széchényi Könyvtár lapja
XLIV. évfolyam – 2001. 3–4. szám

TARTALOM

KRÓNIKA

- 2 Személyi hírek és változások
- 2 2001. évben törzsgárda-fokozatot elért dolgozók névsora

MUNKÁNKRÓL, KÉRDÉSEINKRŐL

- 3 A Történeti Interjúk Tára (Simándi Irén)
- 4 Széchényi Ferenc-emléknap 2001. április 26-án
- 4 Győri Erzsébet köszöntése abból az alkalomból, hogy 2001-ben ő kapta meg a Széchényi-emlékérmét (Vajda Kornél)
- 6 Győri Erzsébet köszönő szavai
- 7 Elektronikus dokumentumok és könyvtári kezelésük (Berke Barnabásné)
- 13 „Régi-új” dolgozóként a Széchényi Könyvtárban (Bartos Éva)
- 14 Az Amicus, a Dobis és az ETO (Temák Dániel)
- 16 Plakáttári tárlatok (Cseh Mária)
- 18 A Magyar Elektronikus Könyvtár hírei
- 19 Az „Olvasás Éve” az Egyesült Királyságban, Észtországban és Magyarországon! (Nagy Attila)

KIÁLLÍTÁS

- 23 „Szép magyar térkép 2000” pályázat és kiállítás (Pásztai László)
- 24 Hírlapok és hírlapírók a fronton 1914–1918 (Renkecz Anita)

KIADVÁNYAINKRÓL

- 26 Megjelent az Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat – kritikus gondolkodás című kötet. Írta és szerkesztette Nagy Attila

TÁJÉKOZÓDÁS

- 27 Meghalt a kézirat – éljen a kézirat (Monostory Ivánné)

MÚLTUNK, ÖRÖKSÉGÜNK

- 27 László Gyula nyilatkozata olvasmányairól (Batári Gyula)

SAJTÓFIGYELŐ

- 29 Külsín és belbecs. Folyóiratszemle. (Szulovszky János)
- 29 Internet Fiesta: középpontban a könyvtárak. E-mail cím az újszülöttnék (L. László János)

KÖNYVTÁRUNK ÉLETÉRŐL

- 30 Hírlapkönyvtárosok – határokon túl (Bácsvári Anna)

KRÓNIKA

Személyi hírek és változások 2001. március 1–2001. április 30.

Új dolgozóink: Dr. Bartos Éva főkönyvtáros, Oktatási Osztály, Dékány Anita ig. szakalk., Nemzetközi és Kult. Titkárság, Járai Sándorné gazd. szakalk., Pü. és Számviteli Osztály, Nyerges Gyöngyi gazd. szakalk., Gazdasági Igazgatóság, Paulusz Richard ig. szakalk., Tört. Interjúk Tára

Áthelyezés a könyvtáron belül: Kasza Irma könyvtáros, az Oktatási Osztályról a Könyvtártudományi Szak-könyvtárba

Eltávoztak a könyvtárból:

- **áthelyezéssel:** Haász Erzsébet könyvtáros, az Olv. és Táj. Szolgálatról a Magyar Mezőgazdasági Múzeumba, Nagypál László főkönyvtáros, a Könyvtártud. Szakkönyvtárból az MTA Könyvtárba
- **felmentéssel:** Burány Tamás műsz. szakalk., Nemzetközi és Kult. Titkárság, Bánfalvi Árpád üzemvit. alk., Biztonsági Osztály, Ladányi Anna könyvtáros, Könyvek Közp. Katalógusa, Marton József üzemvit. alk., Biztonsági Osztály
- **munkaviszonya megszűnt:** Havasi István szakmunk., Műsz. Fenntart. Osztály, Perusza Margit könyvtáros, Periodikafeld. Osztály, Turi László műsz. szakalk., Műsz. Fenntart. Osztály
- **nyugdíjazással:** Benkő Zsuzsanna főkönyvtáros, Gyűjt. Ép. Inf. Osztály

2001. évben törzsgárda-fokozatot elért dolgozók névsora

10 éve dolgozik a könyvtárban

[a törzsgárdatagság I. fokozatát érte el, 6000,- Ft értékű könyvutalványt és 3 nap rendkívüli szabadságot kap!]

Bocz Imre, Cselényi Imre, Elbe István, Győri Luca, Hajdú Lászlóné, Kiss Dániel, Koppán Orsolya, Kostyán Ákos, Peller Tamás, Sebestyén Pálné, Sobor András, dr. Sóti Mucsi Anna, Szendrei Júlia, Szíjártó Enikő, dr. Tokaji Nagy Erzsébet, Turányi Lászlóné, Verner Jánosné

20 éve dolgozik a könyvtárban

[a törzsgárdatagság II. fokozatát érte el, 8000,- Ft értékű könyvutalványt és 4 nap rendkívüli szabadságot kap!]

Erdős Veronika, Galambosi Gábor, Gazdag Tiborné, Kundi Erzsébet, Mikesy Pongrácné, dr. F. Tóth Tiborné, Ungváry Rudolf, Werderitsné Kertész Zsuzsa

25 éve dolgozik a könyvtárban

[a törzsgárdatagság III. fokozatát érte el, 13 000,- Ft értékű könyvutalványt és 5 nap rendkívüli szabadságot kap!]

Benkő József, Both Magdolna, dr. Csapó Edit, dr. Csecserits Istvánné, Fazekas Gáborné, Kiss Gábor, Kovács Katalin, Murányi Mihályné, Németh Gabriella, Nikodémuszné Nagy Mária, Szilágyiné dr. Bánfi Szilvia

30 éve dolgozik a könyvtárban

[a törzsgárdatagság IV. fokozatát érte el, 16 000,- Ft értékű könyvutalványt és 5 nap rendkívüli szabadságot kap!]

Barnaföldi Gábor, Hölgyesi Györgyi, Nagy Zoltán, dr. Plihál Katalin, Vágó Magdolna, dr. Vizkelety Andrásné, dr. Wojtilla Gyuláné

MUNKÁNKRÓL, KÉRDÉSEINKRÓL

A Történeti Interjúk Tára

Az Országos Széchényi Könyvtár több szempontból is speciális, különleges érdeklődésre számot tartó gyűjteménye a Történeti Interjúk Tára.

A Tár 1987-ben alakult a Magyarságkutató Csoport keretén belül, Történeti Interjúk Tára néven Hanák Gábor vezetésével. A Tár alapfeladata életútinterjúk készítése, a közélet, a gazdaság, a tudomány és a kultúra hazai és határainkon kívül élő személyiségeivel, olyanokkal, akik életpályájuk, sorsuk felidézésével hozzájárulhatnak a magyar és egyetemes történelem mélyebb feltárásához, megismeréséhez. A Tár működése alatt 700 életútinterjút készített és gyűjtött broadcast minőségben mintegy 3000 óra terjedelemben.

1992-ben jött létre a Magyar Mozgóképkincs Megismertetéséért Alapítvány: alapítók, a Magyar Filminstítút, a Magyar Televízió, a Magyar Külkereskedelmi Bank és az Országos Széchényi Könyvtár. Az Alapítvány célja, hogy az oktatás és a kutatás számára hozzáférhetővé tegye a magyar mozgóképkincs dokumentumait. A Tár gyűjteményében jelenleg közel 20 000 videodokumentum, filmdokumentum (hungarikák: játékfilmek, dokumentumfilmek, híradók, életútinterjúk) található, amelyek kutatókazettákon állnak az érdeklődők rendelkezésére. Feldolgozásuk a Tár Access adatbázisába történt. (A filmek – mintegy 2000 – Dobis–Libis rendszerű adatbázisba történő feldolgozása és azok olvasói felhasználása 1992 és 99 között a könyvtár Különgyűjteményi Főosztályán a Kortörténeti Különgyűjtemény által történt.)

Az Alapítvány (MMMA) vállalkozási tevékenység keretében dokumentumfilmeket, portréfilmeket készített. Ezen tevékenység keretében széles körben felhasználjuk a nemzeti könyvtár gyűjteményét, a vállalkozási bevételből pedig a Tár újabb felújított filmekkel és technikai eszközökkel gyarapodik.

A nemzeti könyvtár átszervezése 1999 őszén kezdődött, amely a Tarat is érintette. A Kortörténeti Különgyűjteménynél lévő filmdokumentumok, az ott feldolgozott filmek, a kötelempéldány videók (6000 db), az országgyűlés üléseiről készült VHS-kazetták (500 db), és a nemzeti könyvtár új forrásdokumentuma, a Szabad Európa Rádió hangzó dokumentumai a Történeti Interjúk Tarához kerültek. A Tár gyűjteményének bővülésével számos új feladatot kellett megoldani: a raktározás, a feldolgozás folyamatos biztosítása, az új dokumentumok (köteles videó, országgyűlés VHS-kazetták) számítógépes nyilvántartása, olvasószolgálat megszervezése. A Tárban a szükséges átalakítás és rendezés, valamint a SZER és a mozgóképkincs gyűjtemény videoolvasójának kialakítása 2000 júniusára befejeződött és a VIII. emeleten, heti két napon – kedd és csütörtök 9.00–16.00 – kutathatóvá vált a gyűjtemény.

A Történeti Interjúk Tára legfontosabb feladatai közé tartozik: a gyűjtemény gyarapítása, életútinterjúk készítése, a videodokumentumok AMICUS adatbázisba történő konvertálása, a feldolgozás, a kutathatóság biztosítása. Feladataink magas színvonalú

megvalósítása érdekében szoros és rendszeres az együttműködés az egyetemi, akadémiai kutatóhelyekkel, oktatási intézményekkel és a média különböző szervezeteivel. Speciális szolgáltatásainkhoz

szükséges források előteremtése érdekében a Tár és munkatársai pályázatokon vesznek részt.

Simándi Irén

Széchenyi Ferenc-emléknap 2001. április 26-án

Az idei Széchenyi Ferenc-emlékünnepség megrendezésére 2001. április 26-án került sor. Az *emlékérm*et ez alkalommal **Győri Erzsébet**, az egykori KMK nyu-

galmazott igazgatója vette át Monok István főigazgatótól. A *Bibliothecarius emeritus-díjat* **Berczeli A. Károlyné** és **dr. Vekerd József** kapta.

Győri Erzsébet köszöntése abból az alkalomból, hogy 2001-ben ő kapta meg a Széchenyi-emlékérm

Győri Erzsébetet jöttem dicsérni, de engedtessek meg nekem, hogy először (és majd másodjára, harmadjára is) magamat sajnáltassam. Mert roppant nehéz a helyzetem, több okból is kifolyólag. Önmagában véve persze roppant könnyű lenne a feladvány, hisz Erzsit dicsérni könnyű és kellemes, könnyű, mert Ő minden alaposabb megfontolás és nekikészülés nélkül is fölöttébb dicséretreméltó, kellemes is, mert illenek hozzá és rá a dicsérő szavak. Ámde azért nehéz mégiscsak és mindennek ellenére, mert Erzsí valahogy semmiképp sem illik bele abba a képbe, amit a Széchenyi-emlékérem liturgiája és hagyománya felidéz. Az emlékérm azok kapták és kapják majd a jövőben is, akik sokat tettek a Széchenyi Könyvtárért, akiknek életműve a nemzeti könyvtárhoz kötődik, kapcsolódik, akik nélkül a Széchenyi Könyvtár nem lenne, nem lehetne az, ami. Illik persze ez Győri Erzsébetre is, csak éppen másként, máshogy mint az eddigi érmesekre, akiknek táborába mostantól ő tartozni fog. Győri Erzsébet ugyanis már egy egész könyvtárosi életművet tudhatott maga mögött, amikor – 1985-ben – a nemzeti könyvtár munkatársa lett. (Persze volt már korábban is rövid vendégszereplése a Széchenyiiben, 1976–77-ben dolgozott már a KMK-ban.) És elhangzott immáron a szó, a KMK neve is, ami miatt zavarom és nehézségeim csak fokozódnak, ám erről később. Szóval hatalmas könyvtári oeuvre állt már Győri Erzsí mögött, amikor 1985-ben a nem-

zeti könyvtár munkatársa lett. Ezt az életművet méltatni most nem lenne illendő, nem ezért az oeuvre-ért kapja az emlékérm Erzsí, és bizonyval minden sokkal egyszerűbb lenne, ha Erzsí már kisleányként a Széchenyiiben kezdett volna dolgozni, ha el sem tudnánk képzelni őt valahol másutt. Ám mégiscsak el kell őt képzelnünk, még hozzá egészen különös, a Széchenyiiből nézve szinte egzotikus helyeken és szituációkban. Weöres Sándor írja a Mahruh veszése című poémája előljáró beszédében, hogy a költemény bizonyos szavai mint furcsa-különös sárkánynyomok bukkannak elő a versszöveg iszapjából. Ilyen sárkánynyomokként borzasztanak, rémítenek minket ősoeszkásokat az ünnepele pályájának olyan elemei, mint a sajozentpéteri lóca-könyvtár (igen, valóban két egymásra tett lócából állt ez a könyvtár, amelyből Erzsí csinált aztán fórsrifos műintézményt). De egzotikus lehet abba is belegondolni, hogy szervező könyvtáros volt az ünnepele Szikszón, hogy járási könyvtárigazgatóként működött Encsen, hogy dolgozott a miskolci Megyei Tanács művelődési osztályán, sőt – még elgondolni is szörnyű ezt egy oeszkásnak, munkatársa volt a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának. Persze épp csak szemelgettem a sárkánynyomok között, nem említettem a miskolci megyei könyvtárat, az ugyancsak miskolci városi könyvtárat, a Könyvtárellátót stb. Nem is fogom említeni mindezeket, hisz semmi közük a mostani alka-

lomhoz. Azaz, valóban semmi közük sincs? Dehogyan nincsen. Az a hölgy, aki 1985-ben – immáron véglegesen a Széchényi Könyvtár munkatársa lett, olyanféle vizekben fürdött meg, amilyenekről mi inkább csak hallottunk, legtöbbször még csak nem is látott ilyesmit, legfeljebb a szakirodalom szépítő-torzító tükrében. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy Erzsivel a könyvtári élet, a nyers és durva könyvtárosi valóság tört be a Széchényi Könyvtár szentelt falai közé. Lehet Erzszi bármennyire kifinomult és decens lény, a szó heideggeri értelemben vett Soseinje maga a nyers és durva való. Erről a valóságról szerzett nagyon is matter of fact ismereteit, tudásait hozta el a Széchényibe, és – egészen bizonyos vagyok benne – nem kaphatna most Széchényi-emlékérmét, ha enélkül a poggyász nélkül érkezik. Az azután már az ő különös tehetségét és szituációérzékét, speciális képességeit és egyéni veretű sajátosságait jellemzi, hogy ezzel a tudással tudott mit kezdeni a Széchényiben, hogy nem hagyta, hogy ezek a tudásai véglegesen a múltba és a felejtésbe merüljenek, hanem általuk, az ő révükön a Széchényi Könyvtár legyen egészen más-milyen. És a legerősebb érv Győri Erzsébet emlékéremmel való kitüntetése mellett talán éppen az, hogy átformálta, nagyon is átformálta a Széchényit, éppen annak nyomvonalán, amelyet a sárkánynyomok az ő számára is kijelöltek. Mert leomlottak a Széchényi Könyvtár szentelt falai, ezt mindannyian tudjuk. A toposz nétoszból, a könyvtári ideák őshonából leszállt a nemzeti könyvtár a minden könyvtárak közös arénájába, lett részese, sőt vezére egy küzdelemnek, amelynek nincs és nem is lehet vége. E küzdelemhez nélkülözhetetlen volt az a tudás, azoknak a vizeknek az ismerete, amelyről, amelyekről szoltottam volt. Említettem a KMK nevét is. Ma már talán nem ünneprontás, kivált mivel nincsen is már KMK, ha arról ejtünk szót, hogy a Széchényi és a KMK egészen speciális viszonyban volt mindenkor egymással. A KMK igazgatójának az OSZK főigazgatója természetesen főnöke volt mindig is, ám mégse volt igazi főnöke. Az a Széchényin kívül lakozott, és főnöke volt az OSZK főigazgatójának is. Ez a sajátos, és igazán sohasem tisztázott helyzet maga volt az állandóan ketyegő borzadály, amely megmérgezte a két intézmény viszonyát és sajátosan csipkelődő személyes kapcsolatrendszerüket tett szinte kötelezővé. A káemkások és az oeszkások kölcsönösen és a legteljesebb természetességgel nézték le egymást és néztek fel magukra. Igazi munkakapcsolat nem is igen volt közöttük, legfeljebb a munkajelentések és beszámolók papírján, de sőt személyes kapcsolat sem igen

alakulhatott a két szomszédvár munkatársai közt. Most nem lenne helyénvaló arról szólni, hogy de bezeg mennyire másként van ez most, kivált a Könyvtári Intézet megalakulása, státusának pontos-tökéletes tisztázása kapcsán. Arról azonban annál inkább meg kell emlékeznem, hogy a két intézmény közötti kommunikációs és egyéb falakat Győri Erzsébet döngette a legnagyobb hévvel és eréllyel, és a leginkább eredményesen is. De mielőtt ennek taglalásába bocsátkoznánk, beszéljünk egy kissé másról.

Államtitkárok szokásos szövege, legutóbb épp a mi legsajátabb helyettes államtitkárunktól hallhattuk, hogy az, aki főtisztviselőként, főhivatalnokként kezd el dolgozni a minisztériumban, az nem kerül át egyúttal a *másik* oldalra. Nincs másik – mondják, egy az ügy, egy a feladat. Bizonytalán így is van ez, államtitkári nézőpontból. Az azonban mégiscsak másik oldal volt, amikor Győri Erzszi a Könyvtárellátó vezetőjéből az Új Könyvek főszerkesztőjévé vált. És hál' Isten, hogy pont a megfelelő másik oldalra került. Ha valaki, ő azután igazán tudta, hogy miről is van szó, milyen szempontok, felfogásmódok, koncepciók és meggyegek ütköznek, szikráznak itt össze, és ha sikerül neki az Új Könyveket egészen új talapzatra állítania, akkor ebben a minőségben benne van – a saját tehetség és invenció mellett – az is, hogy pontosan, hitelesen, első kézből ismerte a másik oldalt. Ez a modell kicsiben, érvényesült azután nagyban is. Ő, aki megjárta a terepet, a vidéket, aki dolgozott szinte minden lehetséges és elképzelhető könyvtárügyi poszton és helyszínen, a KMK megbízott igazgatójaként igazán a saját élményei, beidegződései, helyzetértékelései, konkrét tudásanyaga alapján tevékenykedhetett és ezt is tette. Hogy az átmenet KMK-ból Könyvtári Intézetbe olyan könnyű és minden megárazódástól mentes lehetett, elsősorban annak köszönhető, hogy a Győri Erzsébet vezette KMK már nem az a KMK volt. Valamiképp elővételezte, anticipálta Erzszi az újat, amelyet jó ideig csak az idő hordott méhében, és hogy az idő Könyvtári Intézettel vemhes, ki sem tudhatta. Ez az anticipatív tulajdonság azonban másban is megnyilvánult Erzsínél. A sokból én most csak egyetlen momentumot, aspektust ragadnék ki. Erzszi, nyilván ugyancsak számos korábbi tapasztalata által felvértezve, különösen erős és fondorlatos érzékkel bírt a humánmenedzsmenthez (rég szívesen szóval: kádermunka). Hogy kiket vette fel a KMK-ba, akik ma a Könyvtári Intézet oszlopos tagjai, kikre bízott és milyen munkákat, hosszú lenne felsorolni. Így becsületszóra kell elhinniük a jelenlevőknek, hogy telitalálatainak se szeri, se száma, fél-

refogásairól viszont ki sem tud. (Önmagát igazán nem hozhatja fel példaként a laudátor.) Utódot és utódokat nevelt Erzsi, már abban az életkorában, amikor nyugdíjba vonulásáról még szó sem eshetett. És ezek az utódok adhatnák az igazi laudációt, de hát adják is, nem szövegeléssel, hanem létükkel és munkálkodásukkal. Ebben persze az is vastagon benne van, hogy Erzsitől idegen, zsigerileg idegen a féltékenység. Azon ritka vezetők közé tartozott és tartozik, akik valóban és szívből tudtak, tudnak örülni a kollégák mindent elsöprő szakmai, tudományos vagy bármi egyéb sikerének. Nyilván meg sem fordult soha a fejében, hogy beosztottai, munkatársai produktói, országra-világra szóló leistungjai árnyékba boríthatják az övét. És igaza lett, mert nem árnyékba borították, borították, hanem épp megnyilvánítják azt. Ilyen háttérrel maga mögött azután Erzsi bátran foghatott bele a nagy könyvtárügyi játszmákba. Ezek közül a hic et nunc legfontosabb terepnumot emelném ki. Győri Erzsébet nyitott az OSZK felé. Ő volt az első, aki úgy volt a KMK igazgatója, hogy egyúttal a Széchényi Könyvtár igazi belső (persze nem titkos) tanácsosa is lett. A főosztályvezetők kicsiny csapata befogadta, méghozzá szívből és örömmel, ő pedig egy tudott lenni ebben a csapatban, belső tag, igazi széchenyis. És adta a Széchényinek mindazt, ami abból – talán – a leginkább hiányzott. Azokat a tapasztalatokat és ismereteket, amelyeket a terepen szerzett, tett magáévá. Ezért mondhattam azt, hogy a mai Széchényi kiformálói, a toposz noétoszból alászállott Széchényi vezéregyenységei közé tartozik ő, és ezért tűnik

úgy nekem, hogy a Széchényi-émlékéremre – egyéni produktóin túl – azért is érdemes, mert ezzel is azt az üzenetet képes közvetíteni, Széchényi-émlékéremként mintegy szimbolizálni, hogy leomlottak Jerikó falai, a szó igen sok, eddig talán kellőképpen érzékeltetett jelentéseiben és konnotációiban.

Az egyik legjelesebb német filozófus elmélkedik főművében azon, hogy vajon a gondolat és szó emberei, vagy a tettek férfiai méltók e inkább a nagyság attribútumaira. Ő sem tudta, én sem memém eldönteni a kérdést. Győri Erzsébetben azonban szeretném a tettek emberét (persze hölgyét) ünnepelni és dicsérni. A pálma, illetve hát az emlékérem – ezúttal – legyen az övé.

És – befejezésül – kérem, engedjenek meg egy személyes vallomást is. No, ne ijedjenek meg, az igazán személyes és forró vallomást ezúttal sem merem elmondani Erzsinek. Azt azonban igen, hogy több ezer írásos megnyilvánulásom legtöbbször – persze hivatalból – ő volt a szerkesztője, korrigálója, végső formájának jóváhagyója. Ha ezt a laudációt is átadom az ő irgalmatlan szerkesztői ceruzájának, Önök egy egészen emészthető szöveget hallgathattak volna végig. Ezúttal azonban megkerültem őt, kínos helyzetbe hozva Őt, a dicséretektől irtózót és Önöket is, a jobban szerkesztett és fésült szövegekhez szokottakat. Bocsánatot kérek és egyúttal – úgy vélem – negatív tanúságot tettem az ünnepelt jelentősége mellett. Ez is lehet a laudáció egy – tán nem épp kellemes, de meggyőző formája.

Vajda Kornél

Győri Erzsébet köszönő szavai

Tisztelt Ünnepi Ülés!

Kedves Kolléganők, Kedves Kollégák,

Tisztelt Főigazgató Úr!

Meghatódottan állok itt és tiszta szívből köszönöm a nemzeti könyvtár legnagyobb elismerését, a Széchényi-émlékérmét. Mostanában kisebb-nagyobb körben többször elmondtam már, hogy az élet egyik legnagyobb ajándékának tudom, hogy pályám, mindennapi munkám ahhoz kötött, köt, amit igazán szeretek – a könyvtárhoz. Úgy adta a jó sorsom, hogy a könyvtári munka minden területén dolgozhattam – igazi jó iskola volt!

Köszönöm elsősorban útrairdító, felnevelő családomnak, szüleimnek, akik nem könnyű körülmények

között és nem könnyű években úgy döntöttek, hogy öt gyermeküknek a legfontosabbat, a tanulás lehetőségét adják. Öt diplomás gyermekük közül én lehettem az első. Köszönet illeti az első munkahelyemen elindító Szőnyi Lászlót, a miskolci megyei könyvtár korán elhunyt igazgatóját, aki magas követelményeket támasztott minden pályakezdő fiatal elé, elém is. Az induló évek meghatározóak lettek pályámon, Sal-lai Istvánt és Szentmihályi Jánost köszönhetem nekik, akik generációból sokunk szemét nyitották rá a hazára, az azon túli országok tőlünk fejlettebb könyvtári világára. Tisztelettel gondolok Juhász Gyula főigazgató úrra, e díj alapítójára, akinek – kívülről jöve – különös érzéke volt a könyvtári munka

megbecsüléséhez. Köszönettel tartozom Szenté Ferenc főigazgató-helyettes úrnak, a KMK egykori igazgatójának, aki évtizedeken keresztül csábított, hívott a nemzeti könyvtárba. Köszönöm Monok István főigazgató úrnak, akivel jó volt dolgozni, aki mindig meghallgatta sokszor vitázó, sokszor kétkedő gondolataimat és partner volt az együttműködésben. A késő esti órák homályos, V. emeleti folyosóján, vagy a főigazgatói szobában jó volt gondolatainkat kicserélni, előrevívó beszélgetések, igazi szakmai konzultációk voltak.

Köszönöm minden munkatársamnak e kitüntetéset, mert tudásuk, jó szándékuk, emberi tartásuk nélkül most nem állhatnék itt. Azért is vagyok meghatódott és boldog, mert úgy remélem, hogy e kitüntetéssel a

Könyvtári Intézet – a jó emlékezetű KMK – is a figyelem középpontjába kerül. Ritka szerencsés évet éltem meg, amikor 2000 augusztusában Dippold Péter személyében olyan igazgatót választottak, aki igényes szaktudással, emberi tisztességgel, jó vezetői kvalitásokkal már is növelte a Könyvtári Intézet tekintélyét. Külön öröm, hogy ez év februárjától új vezetőket tudott maga mellé állítani, akik jó társai lesznek a közös munkában. Nem mindenkinek adatik meg az a ritka élmény, hogy utódai újíto szellemű, nyitott szívű, s ami a régiben jó volt, azt megőrző kollégák. Minden adottságuk megvan a sikeres munkához, amit tiszta szívből kívánok. Köszönet Mindenkinek!

Győri Erzsébet

Elektronikus dokumentumok és könyvtári kezelésük*

Hölgyeim és Uraim, tisztelt ünneplő kollégák!

Szeretnék megosztani Önökkel olyan gondolatokat és kérdéseket, amelyek az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel világméretű programja kapcsán nagyon is időszerűen és egyre sürgetőbben merülnek fel a nemzeti könyvtárak, nemzeti gyűjtemények, köztük az Országos Széchényi Könyvtár számára.

Nemrégiben helyzetjelentést állítottam össze a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Könyvtári Osztálya számára az elektronikus dokumentumokról, azok könyvtári kezeléséről, szolgáltatásáról. Ebből a viszonylag terjedelmes és nemcsak a nemzeti könyvtárakat érintő összeállításból készítettem összefoglalót abban a reményben, hogy mindnyájuk érdeklődését fel tudom kelteni a téma iránt.

A tárgyaláshoz szükségesnek látszik meghatározni, mit neveznek ma a könyvtári gyakorlatban elektronikus dokumentumnak:

Olyan, csak számítógéppel kezelhető, digitálisan kódolt dokumentumokat, amelyek vagy valamely fizikai hordozón jelennek meg, és használatukhoz számítógéphez illesztett vagy annak részét képező periféria – például: CD-ROM lejátszó, lemezmeghajtó szükséges –, vagy amelyek hálózati úton érhetők el, például: távoli hozzáférésű adatbázisok, elektronikus

hirdetőtáblák, elektronikus időszaki kiadványok, Web-területek.

Az elektronikus dokumentumok feltűnéséig a különböző típusú könyvtárak gyűjtőkörébe általában különböző típusú **kiadványok** tartoztak, ezeket szerezték be és szolgáltaták olvasóiknak. Az 1980-as években a kiadvány megnevezést egyre inkább felváltotta a kiadványok tágabb körére használt **dokumentum** kifejezés, napjainkban pedig – főként az általánosan elterjedt angolszász terminológiában – a **forrás** = resource kifejezés honosodott meg, amely már az elektronikus formában megjelenő dokumentumokat, azaz információforrásokat is magába foglalja.

A kiadványnak van fizikai formája, amelyet valamely kiadó terjesztésre szán, annak példányai egyformák és változtathatatlanok, következésképpen viszonylag egyértelműen számba vehetők és nyilván tarthatók, illetve megőrizhetők és rendelkezésre bocsáthatók, azaz szolgáltathatók. Nem ilyen egyértelmű a helyzet akkor, ha csak hálózaton, az Internet Web helyein/csomópontjain közzétett, ún. távoli hozzáférésű elektronikus dokumentumokról van szó. Ezek marandósága erősen megkérdőjelezhető, fizikai formájuk csak akkor van, ha a használó olyan

* A Széchényi Emléknep alkalmából, 2001. április 26-án elhangzott előadás.

hardver és szoftver eszközökkel rendelkeznek, amelyekkel tartalmuk megjeleníthető, letölthető, kinyomtatható, mi több, a megjelenített forma függ a rendelkezésre álló eszközök minőségétől, képességeitől, tulajdonságaitól. Ez még a fizikai formában megjelentetett/terjesztett elektronikus dokumentumok – általában CD-ROM-ok, floppy lemezek, DVD-k – esetében is igaz. A könyvtáraknak tehát fel kellett és kell készülniük a helyi hozzáférésű, valamely fizikai hordozón megjelent és terjesztett, valamint a távoli hozzáférésű, hálózaton elérhető dokumentumok/források kezelésére. Ez azt is jelenti, hogy bizonyos esetekben – bár ez még nem terjedt el világszerte –, a könyvtári on-line katalógusokban megjelennek az URL-ek, amelyek bizonyos források Internet címeihez vezetnek el.

Míg a nyomtatott kiadványok kiadása, előállítása, terjesztése több évszázadon keresztül kialakult gyakorlatnak megfelelően történt, e hagyományoknak megfelelően könyvtári kezelésükre is viszonylag stabil, nemzetközileg is egységesnek mondható szabályokon alapuló gyakorlat alakult ki, közel sem mondható ez el az elektronikus, ezek közül is különösképpen nem a távoli hozzáférésű dokumentumokra. A hálódokumentumok a hozzáférés szempontjából lehetnek bárki számára – aki a megfelelő eszközökkel rendelkezik – ingyenesen, szabadon elérhető, ugyanakkor vannak csak előfizetés, vásárlás útján igénybe vehetők. Ezek közül legismertebbek és a könyvtári beszerzés szempontjából legdrágábbak a tudományos folyóiratok, illetve a bibliográfiai adatbázisok, rekordszolgáltatások.

A mai, modern szolgáltatásokra vállalkozó könyvtáraknak jelentős anyagi forrásokra kellett szert tenniük ahhoz, hogy alkalmazni tudják az új információ technológiát. Be kellett és kell szerezniük a megfelelő hardver és szoftver eszközöket: egyre növekvő számú, hálózatra kapcsolt számítógépes munkaállomásokat a személyzet és az olvasók számára, integrált könyvtári szoftvereket az állományok feltáráshoz, szabványos felületeket és protokollokat a globális számítógépes kommunikációhoz, szabványos adat- és rekordcsere formátumokat, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Világszerte folyamatos képzést és továbbképzést kellett és kell biztosítani a könyvtári személyzet és a használók számára az elektronikus környezet kínálta lehetőségek használatához.

Egyre inkább felismerhető az a jelenség is, hogy a valaha kéziratos formában, nyomtatásban vagy egyéb módon sokszorosított dokumentumokat – szövegeket, képeket, hangzó anyagokat, álló- illetve

mozgóképeket, azaz a kulturális örökség részét képező könyvtári, levéltári anyagokat a megőrzés és a hozzáférhetőség érdekében nagyszabású, államilag finanszírozott nemzeti programok, vagy nemzetközi szervezetek által támogatott projektek keretében digitalizálják.

Ugyanakkor, ma már alig születik olyan nyomtatásban megjelentetett és terjesztett vagy kéziratos dokumentum, amelynek ne lenne elektronikusan tárolt eredetije (kézirata).

A könyvtárak azzal a kérdéssel szembesülnek, milyen elektronikus dokumentumokat szerezzenek be, vagy melyekhez vásárolják meg a hozzáférés, a használat jogát, milyen szolgáltatásokat nyújtsanak ezekből ahhoz, hogy a felhasználói igényeknek megfeleljenek. Bár a digitális korszak már évekkel ezelőtt beköszöntött és az elektronikus könyvtári szolgáltatások ugrásszerűen növekednek, ezek tervszerű alakítása, modellek felállítása, illetve a már kialakult formák értékelése még hátra van.

Nézzük először a helyi hozzáférésű elektronikus dokumentumokat

A CD-ROM-on, DVD-n megjelentetett kiadványok száma az egész világon még mindig növekvő tendenciát mutat. Szinte valamennyi könyvtár állományában jelen vannak, beszerzésük, feldolgozásuk, használatukuk már-már hagyományos tevékenységnek tekinthető. Nem árt azonban felsorolni – könyvtári szempontból – előnyeiket és hátrányaikat. Előnyeik, hogy: viszonylag elérhető áron férhetők hozzá a felhasználók széles köre számára olyan dokumentumok, kézikönyvek, szótárak, bibliográfiák, adattárak, amelyeknek nyomtatott példányai már nem szerezhetők be, vagy rendkívül helyigényesek, szegényes mutató apparátusuk korlátozza bennük a keresést.

A multimédia CD-ROM-ok nagyban hozzájárulnak az általános tájékozódáshoz, segítik az iskolai oktatást és az otthoni tanulást. Hátrányaik, hogy az egyre fejlettebb keresőrendszerekkel felépített adatbázisok, multimédia CD-ROM-ok használatához egyre fejlettebb és drágább számítógépek szükségesek. Minél inkább bővül a választék, annál nagyobb szükség van a könyvtárakban CD-ROM tornyok vagy a CD tartalmakat tároló szerverek kapacitásának bővítésére. A bővülő tartalmú anyagok, például a nemzeti bibliográfiák, adatbázisok frissítéseire is elő kell fizetni. A CD-ROM-ok könyvtári feldolgozása meglehetősen időigényes.

A technikai fejlődés eredményeként a 90-es évek DOS alatt futó, hálózaton nem használható CD-

ROM-jainak beszerzése, használatása és megőrzése ma már komoly gondot jelent.

Mi a helyzet a távoli hozzáférésű elektronikus dokumentumok terén?

Mai könyvtári életünkben még világszerte eldöntetlen, mely kiadványokat sorolják az elektronikus folyóiratok kategóriájába. Azokat-e, amelyek megjelennek hagyományosan nyomtatott formában és ugyanakkor hozzáférhetők elektronikusan valamely fizikai hordozón, például CD-ROM-on, vagy elérhetőek a hálózaton, vagy kizárólag azokat, amelyeknek tartalma eredetileg is csak az Interneten férhető hozzá. Egyelőre valamennyit elektronikus folyóiratokként kezelik és hatalmas digitális adattárakat hoznak létre a tartalmak közzétételére, megőrzésére és elérhetővé tételére.

A tudományos folyóiratok, amelyek egyaránt nélkülözhetetlenek valamennyi tudományág számára a felsőoktatásban és a kutatásban, az utóbbi tíz évben hihetetlen módon megrágultak. Áruk emelkedése 1986 és 1998 között 179%-os volt. Az árak különösképpen a természettudomány, a műszaki tudományok és az orvostudomány területén emelkedtek, főként a nagy kereskedelmi kiadók kínálatában, amelyek gyakorlatilag ellenőrzésük alá vonták az egyes szakterületeken keletkezett tudományos publikációk közlését. A könyvtárak válasza erre az volt, hogy csökkentették a monografikus kiadványokra fordított összeget, de lemondani kényszerültek számos folyóirat előfizetéséről is. Ezzel egyidejűleg együttműködési köröket alakítottak ki a beszerzésben és fejlesztették a könyvtárközi kölcsönzést.

Elterjedt gyakorlattá vált a helyi, regionális és országos szintű könyvtári konzorciumok létrehozása és a licenszszerződéseken alapuló előfizetés, különösképpen a távoli hozzáférésű elektronikus folyóiratokra. Az egyetemek és tudományos társaságok – az ún. anyaintézmények – azt is célul tűzték ki, hogy saját kezükbe veszik a tudományos eredmények hálózaton való közzétételét oly módon, hogy eltekintenek a professzionális, multinacionális kiadók közreműködésétől, amelyeknek neve mindeddig fémjelzte a publikációk értékét.

A leginkább célravezetőnek mégis az tűnik, ha együttműködés jön létre a kutatóhelyek, felsőoktatási intézmények és könyvtáraik, valamint a kiadók és a terjesztők között az ún. folyóiratlánc helyreállításában. Legalábbis ez volt a konklúziója annak a vitának, amely könyvtárosok, kiadók és terjesztők között zajlott az Európai Tudományos Könyvtárak Ligája – köz-

ismert nevén LIBER – 2000. évi koppenhágai éves konferenciáján.

Az ISSN Nemzetközi Központnak, a világon számon tartott és a párizsi központi adatbázisába bejelentett időszaki kiadványokról készített, mai statisztikája szerint 9.245 elektronikus időszaki kiadványt jelentettek a nemzeti központok, illetve ennyire adtak ki nemzetközi azonosítót. Magyarország az előkelő nyolcadik helyen áll a bejelentett 206 címmel, megelőzve például Franciaországot, Svédországot, Csehországot. Az ISSN Nemzetközi Központ megvalósította az elektronikus időszaki kiadványok ISSN-jének programon keresztüli összekötését az URN-nel (Uniform Resource Name = egységes helymegnevezés), melynek révén az URL-ek változásától függetlenül az ISSN-en keresztül elérhetőek az időszaki kiadványok bibliográfiai rekordjai és maguk az elektronikus tartalmak is.

Az **elektronikus könyv, vagy e-könyv** kifejezést az elmúlt évek során sokféle értelemben használták. Bármiféle, elektronikus formában megjelentetett monografikus művet jelentett, de jelentette azt az eszközt is, amely elektronikus szövegek olvasására alkalmas. Jelenleg három ilyen készüléktípust tartanak számon.

Az egyik az ún. „dedikált olvasókészülék”, amelynek mérete kb. egy keménykötésű könyvével azonos, 10–15 könyv egyidejű tárolására alkalmas, hangzó és videoanyagok kezelését is lehetővé teszi. Az olvasó kedve szerint mozgathatja, jegyzetelheti a dokumentumokat, hiperlinkes tartalomjegyzék használatával közvetlenül elérheti a kívánt témákat, fejezeteket.

A másik típus a „tenyér számítógép” vagy „zseb-PC”, amely nem nagyobb egy csomag játékkártyánál és a szokásos PC funkciókon kívül e-könyvek olvasására is alkalmas, igaz, kevesebb szöveget tárol, mint a dedikált készülék.

A harmadik a hagyományos PC vagy laptop, amelyet azonban speciális e-könyv szoftverrel látnak el, hogy a könyv ne legyen másolható vagy nyomtatható, kizárólag olvasható. E-könyveket az erre szakosodott könyvesboltokban vagy a hálózaton lévő virtuális könyvespolcokról már lehet vásárolni. A katalógusból történő kiválasztást követően másodpercekben belül a vásárló készülékére töltik a könyvet. Az e-könyv ára az esetek többségében megegyezik a nyomtatott könyvével, vagy annál valamivel alacsonyabb. Becslések szerint ma kb. 50 ezer e-könyv van jelen a piacon, de számuk növekedése olyan radikális, hogy nehezen követhető.

A kihívás abban rejlik, hogyan kerülnek az e-könyvek a könyvtárba, hogyan lehet ezeket állományba

lományba venni, katalogizálni és kölcsönözni. Van olyan megoldás, amelynél a kölcsönzési határidő a katalógusba és az e-könyvbe kódolva automatikusan jár le, a tartalom automatikusan törli magát, illetve jelzi a könyvtár számára, hogy az újra kölcsönözhető.

Elektronikus dokumentumok számbavétele

Napjainkban a legtöbb könyvtári gyűjtemény online olvasói katalógusokon keresztül férhető hozzá vagy a könyvtárban vagy a hálózaton. Hosszú évtizedek nemzetközi és nemzeti összehangoló munkájának (IFLA programok, ISO és EN szabványok kidolgozása, alkalmazása, adaptációja) eredményeként e katalógusok, bibliográfiai adatbázisok hálózati összekapcsolása révén, közös felhasználói felületen való együttes keresést lehetővé téve a gyakorlatban megvalósulni látszik a „világkatalógus” ideája.

A mai kihívást az jelenti, hogy az elektronikus dokumentumok közül, a nemzeti impresszumnak számító hálóforrásokból melyekről kerüljenek bibliográfiai tételek a katalógusokba.

A tájékoztatás szempontjából természetesen minél több, tartalmában magas színvonalúnak ítélt, a könyvtárak hálózatba kapcsolt olvasói termináljairól elérhető távoli hozzáférésű elektronikus forrásról tájékoztatni illene. Kérdés azonban, hogy a témérdek munkával, bibliográfiailag hiteles módon számbavett dokumentumok meddig férhetők hozzá, meddig maradnak azon a helyen, ahol eredetileg megjelentek. Több nemzeti könyvtár álláspontja szerint csak azokat az e-dokumentumokat szabad számbavenni (katalogizálni), amelyeket – erős szelekciót alkalmazva – a könyvtárak megőrzésre alkalmasnak ítélnék és archiválni is képesek.

Amióta a könyvtárak távoli hozzáférésű dokumentumokkal is gazdagítják gyűjteményüket, meg kellett oldaniuk, hogy a katalógustételen keresztül közvetlenül tegyék hozzáférhetővé magát az elektronikus forrást, annak tartalmát. Ennek eszköze a legtöbb esetben az egységes helymeghatározó URL (Uniform Resource Locator) megadása az on-line katalógusban. A kapcsolat azonban csak addig élő, amíg a megadott cím érvényes.

Ingyenes hozzáférés – előfizetés

Kétségtelen tény, hogy egyre nő az ingyenesen elérhető dokumentumok száma a hálózaton, de ezek feltehetően nem fogják helyettesíteni a még inkább növekvő számú, előfizetéshez kötött, az úgynevezett mély-Web-en, adatbázisokban, jelszó ellenében elér-

hető forrásokat. Az utóbbi két évben ezek száma 12–20%-kal nőtt az összes Web tartalomhoz képest. Komoly fejlődésnek indult a szerzői jogok elektronikus nyomon követése is.

A szakirodalomban kevés olyan felmérés található, amely pontosan tükrözné, mennyit költenek a könyvtárak elektronikus dokumentumokra, azok használatának megvásárlására. Kimutatható azonban, hogy a ráfordítások folyamatosan emelkednek, egyes adatok szerint 4–5 éven belül megkétszereződnek. A pontosabb elemzések hiányának oka részben abban keresendő, hogy még mindig nem egyértelmű, mit tekintenek az egyes könyvtárak elektronikus dokumentumnak: adatbázis szolgáltatásokat, elektronikus folyóiratokat és könyveket, saját építésű on-line katalógusokat, saját előállítású digitalizált anyagokat, honlapokat, tájékoztatókat, s az sem, hogy az ezek használatával, kölcsönzésével, hardver és szoftver kiadásokkal kapcsolatos járulékos költségeket mely rovatokban könyvelik el.

A nemzeti könyvtárak szempontjából alapvető kérdés az elektronikus dokumentumok kötelespéldány szolgáltatása

Az Európa Tanács az Európai Bizottság által kiadott „Jelentés az elektronikus kiadványok tartós megőrzésre szánt gyűjteményeiről” (Report on deposit collections of electronic publications), a kötelespéldányok számbavételének olyan modelljeit sugallja, amelyek már az elektronikus kiadványokra is kiterjednek. A használatba adást, mint célt, bizonyos feltételek mellett és az érvényes szerzői jogi törvénnyel összhangban, pontosan meg kell fogalmazni a kötelespéldány szabályozás során. Az Európa Parlament azt javasolja, hogy az államok törekedjenek a dokumentumok gyűjtésének, megőrzésének és feltárásának aktív politikájára, tekintet nélkül azok megjelenési formájára.

Rámutat arra, hogy képtelenség az információhoz való jogot egy licenc, használati jog beszerzésétől függővé tenni. Mindenesetre ez az a gyakorlat, amelyet fogja alakítani az előállítók és a kulturális intézmények közti kapcsolatok jellegét, amelyben az utóbbiak feladata az elektronikus tartalom, illetve az ahhoz való hozzáférés biztosítása lesz. A nemzeti megőrző intézmények, amelyek gyakran maguk is az elektronikus könyvtári hálózatok jelentős tartalomszolgáltatói, olyan helyzetben vannak, hogy tárgyalni képesek az elektronikus tartalom beszerzésének jogairól egy-egy ország könyvtárainak az érdekében. Ennélfogva, a kötelespéldány kiváló eszköze lehet

azon eljárások bővítésének és harmonizációjának, amelyek az elektronikus információkhoz való nyilvános hozzáférést érintik.

Az elektronikus dokumentumok nemzeti bibliográfiai számbavétele

1998 novemberében a Koppenhágában rendezett „Nemzetközi konferencia a nemzeti bibliográfiai szolgáltatásokról” szinte valamennyi előadása, munkanyaga és ajánlása foglalkozott az elektronikus dokumentumokkal. Megkísérelték a különböző típusokat felsorolni és meghatározni, felvetették azt a nagyon is aktuális, és mind a mai napig megoldásra váró kérdést, hogy a számtalan és egyre burjánzó, különösen a Web-en feltűnő, és onnan gyakran eltűnő dokumentumok közül melyek tartozzanak a nemzeti könyvtárak gyűjtőkörébe, s ha oda tartozónak ítéltetnek, hogyan történjen kötelezpéldány szolgáltatásuk, megőrzésük, használatuk, és bibliográfiai számbavételük.

Az Európa Tanács ajánlásai hangsúlyozzák, hogy a nemzeti bibliográfiai központoknak az új kihívásokhoz való alkalmazkodóképességét jól képzett és gyakorlott információs szakemberek beállításával kell megerősíteni, akik képesek értelmezni és úgymond képviselni a továbbított tartalmat. Az Európa Tanácsnak az új szakmai profilokra, valamint a kulturális szféra és intézményrendszer információs szakembereinek és tudás-feldolgozóinak szakképzettségére vonatkozó ajánlástervezete jelentheti azt a biztos fogódzót, amelynek alapján fel lehet vázolni a nemzeti bibliográfiai központokban dolgozók szakmai profilját és szakképzettségi követelményeit.

A hálózati nemzeti bibliográfiai szolgáltatásoknak speciális kapcsolatokat kell kiépíteniük a kulturális intézményekkel. Hozzáférést kell biztosítaniuk azokhoz a tudományos és kulturális jellegű dokumentumokhoz, amelyeknek igen csekély a kereskedelmi hatásuk. Az ilyen tevékenységek megerősítése elengedhetetlen a kulturális szféra egyre inkább tapasztalható kommercializálódását.

Az elektronikus dokumentumok egyre inkább tartalmaznak saját bibliográfiai adataikat, ezekre vonatkozóan nemzetközi szinten folynak a metaadat szabványok fejlesztési munkái.

Következtetések

A helyzetjelentésből következtetni lehet arra, hogy az elektronikus dokumentumok kezelése a könyvtári munka szinte valamennyi területén számos kihívást jelent, amelyek országos szintű megoldására akkor

van esély, ha legalább a következő területeken kialakítjuk stratégiánkat:

- **nemzetközi szabványok** ismerete, hazai figyelembe vételük, a szükségesnek ítélt átültetése, alkalmazása;
- az elektronikus dokumentumok típusainak egységes kezelése országos szinten, **statisztikai számbavételük** szempontjainak kidolgozása; az ehhez szükséges módszertani útmutató elkészítése;
- a **hazai konzorciumok** létrehozásához tájékoztató és minta anyagok készítése;
- a **nyilvántartások** intézményi hátterének biztosítása;
- követő jogi szabályozás a **kötelezpéldány szolgáltatás** és a **szerzői jogok** területén;
- **költségelemzések** készítése az e-dokumentumok beszerzése, kezelése és hozzáférhetővé tétele terén, belefoglalva a **hardver követelmények** költségeit is;
- az **elektronikus kereskedelem** küszöbön álló elterjedésével kapcsolatos kérdések kezelése;
- az **egyéni igényekhez igazodó összeállítások** (POD=print on demand : igény szerinti megjelenítés) várható elterjedése;
- koncepció kidolgozása a távoli hozzáférésű e-dokumentumok **bibliográfiai számbavételére**, megőrzésére és hozzáférhetővé tételére;
- a **szerző–kiadó–terjesztő–könyvtár lánc** működőképes modelljének felvázolása, kezdeményező lépések megtétele a közös érdekek érvényesítése céljából.

A helyzetjelentés elkészítéséhez hozzájárult egy kérdőíves felmérés adatainak értékelése

Kérdőívet küldtünk szét az IFLA és az E-Collection levelezőlistáján, amely az elektronikus dokumentumok könyvtári szolgáltatására vonatkozó, egyszerű kérdésekre várt választ.

A kérdőívre 21 válasz érkezett, amely számában ugyan nem nagy, de szerencsére reprezentatívnak volt tekinthető, mert minden könyvtártípusból (nemzeti, egyetemi, egyéb felsőoktatási, szak- és közkönyvtár, parlamenti) és a világ minden tájáról voltak értékelhető válaszok.

A válaszadók száma országok szerint:

Amerikai Egyesült Államok: 7, Ausztrália: 1, Egyesült Királyság: 4, Franciaország: 1, Hollandia: 1, Kanada: 2, Lengyelország: 2, Németország: 1, Románia: 1, Svájc: 1

A 27 válaszadóból 3 volt nemzeti könyvtár.

Az idő rövidsége miatt most kizárólag e három könyvtár néhány kérdésre adott válaszairól számolok be:

A kérdőívben szereplő kérdések illetve a kapott válaszok a következők:

1. Mely dokumentumokat kezelik elektronikus dokumentumként (forrásként) az Önök könyvtárában?

1.1. Helyi hozzáférésű dokumentumokat (CD-ROM-ok, floppyk, fotó-CD-k, stb.)

Kiadványtípus	Igen válaszok száma	Százalékban
Monografikus művek	18	85,71
Időszaki kiadványok	14	66,66
Interaktív multimédia	17	80,95
Adatbázisok	17	80,95
Digitális reprodukciók	11	52,38
Programok	9	42,85
Nemzeti bibliográfiák	12	57,14
Szakkönyvtárak	12	57,14
Egyéb kiadványok, és pedig ^{1), 2)}	2	9,52

1) A válasz a Francia Nemzeti Könyvtártól érkezett: enciklopédiák és szótárak

2) A válasz a Svájci Nemzeti Könyvtártól érkezett: Helvetica adatbázisok, amelyek a hagyományos könyvtári dokumentumokon kívül tartalmazzák a digitalizált vagy digitális formában megjelenő forrásokat. A kötelezpéldányként érkező és a gyűjtőköre tartozó helyi hozzáférésű elektronikus dokumentumokat (pl. CD-ROM-ok) hosszú távra archiválják az eljövendő digitális Helvetica gyűjtemény számára. A gyűjtés és őrzés nem terjed ki a programokra és az on-line dokumentumokra, elektronikus vitaforumokra.

1.2. Távoli hozzáférésű dokumentumok (Web források)

Kiadványtípus	Igen válaszok száma	Százalékban
Elektronikus folyóiratok (e-journals)	20	95,23
E-könyvek	13	61,90
Adatbázisok	17	80,95
Adattárak	15	71,42
Online szolgáltatások	14	66,66
Egyéb források, és pedig ³⁾	2	9,52

3) Válaszok érkeztek az alábbi könyvtáraktól:

Ausztrál Nemzeti Könyvtár: E-mail-ben (pl. PDF formátumban) szolgáltatott elektronikus dokumentumok, amelyek a Web-en érhetők el.

Francia Nemzeti Könyvtár: a BNF által létrehozott subject gateways a Web dokumentumokhoz.

2. Milyen módon szerzi be a könyvtár az elektronikus dokumentumokat?

Megjegyzések:

Svájci Nemzeti Könyvtár, Bern: a kötelezpéldány egyezmény egyelőre nem terjed ki az elektronikus dokumentumokra, de tárgyalás folyik ezek szolgáltatásáról is. A helyi hozzáférésű dokumentumokat jelenleg vétel útján szerzik be, vagy térítésmentesen (ajándékként) kapják meg a Svájci Kiadók Szövetségével (The Swiss Publishers Association) kötött megállapodás alapján.

Francia Nemzeti Könyvtár jelezte: a szabad/ingyenes hozzáférésűek között vannak a saját előállítású anyagok és a digitalizált dokumentumok

Ausztrál Nemzeti Könyvtár: önkéntes beszerzés révén

A fentiek közül melyek férhetők hozzá ingyenesen az olvasók/használók számára?

Legyen szíves megnevezni!

Megjegyzések:

Svájci Nemzeti Könyvtár, Bern: a helyi hozzáférésű Windows alapú elektronikus dokumentumok ingyenesen és csak a könyvtáron belül használhatók az erre dedikált számítógépeken, könyvtáros segítségével vagy a nélkül. A többiek (pl. Macintosh alkalmazások, floppyn lévő programok) nem állnak az olvasók rendelkezésére. A távoli hozzáférésű elektronikus dokumentumok archiválásában még nincsenek tapasztalatok, de ezek hozzáférhetővé tétele valószínűleg a kiadók által szabott feltételektől függ és csak a beiratkozott olvasók számára áll majd rendelkezésre a könyvtáron belül.

Ausztrál Nemzeti Könyvtár, Canberra: valamennyi ingyenes, de néhány használata feltételhez kötött: pl. csak helyben használható, meghatározott ideig használható, a használat jelszóhoz kötött.

Francia Nemzeti Könyvtár: valamennyi ingyenes a könyvtár belső hálózatán (az olvasók a könyvtárhasználatért fizetnek), az Interneten lévő digitális könyvtárból a saját előállítású digitalizált dokumentumok használata mindenki számára ingyenesen elérhető

A könyvtár gyűjteményének hány százalékát teszik ki az elektronikus dokumentumok?

Legyen szíves megadni a becsült értéket:

Rendkívül vegyes, statisztikailag nehezen értékelhető válaszok érkeztek, ezért egyenként adjuk meg az egyes könyvtárak válaszait.

Svájci Nemzeti Könyvtár, Bern	0,001%
Ausztrál Nemzeti Könyvtár, Canberra*	
Francia Nemzeti Könyvtár, Párizs**	0,08%

* Nincs statisztikai adat, de jelenleg nagyon csekély.

** Az adat csak a szöveges dokumentumokra vonatkozik.

Az éves gyarapítási keretnek hány százalékát költik elektronikus dokumentumok beszerzésére? Legyen szíves megadni a becsült értéket:

Rendkívül vegyes, statisztikailag nehezen értékelhető válaszok érkeztek, ezért egyenként adjuk meg az egyes könyvtárak válaszait.

A válaszadó könyvtár	%-os adat
Svájci Nemzeti Könyvtár, Bern	10%
Ausztrál Nemzeti Könyvtár, Canberra	2.2%
Francia Nemzeti Könyvtár, Párizs*	

* Nincs válasz.

Egyéb észrevételek, megjegyzések:

1. A *Svájci Nemzeti Könyvtár* 2001 januárjában indított el egy digitális kötelempéldány gyűjtemény létrehozására irányuló programot. Külön munkafolyamatot dolgoznak ki a helyi hozzáférésű dokumentumokra és a távoli hozzáférésűekre. Ugyanakkor piackutatást végeznek a Svájcon belüli, elektronikus kiadásban aktívan résztvevő kiadók körében, hogy pontosan felmérjék, hányféle elektronikus dokumentum van jelen a piacon. Erre alapozzák majd az elektronikus dokumentumokra vonatkozó gyűjtőköri szabályzatukat, valamint a Nedlib (Networked European Deposit Library) projektben – amelynek a könyvtár is résztvevője – szerzett tapasztalatokra.

2. A *Francia Nemzeti Könyvtár* ingyenesen elérhető digitális gyűjteménye a „Gallica” URL: <http://gallica.bnf.fr> jelenleg 50.000 nyomtatott kötetet, 57.000 képet és 1 órányi hanganyagot kínál a látogatóknak digitalizált formában.

Berke Barnabásné

„Régi-új” dolgozóként az Országos Széchényi Könyvtárban

„Régi-új” dolgozóként tértem vissza 2001. március 1-jétől az Országos Széchényi Könyvtárba. Korábban (1977–1983) az *akkori* Olvasáskutatói osztály munkatársa voltam, az *akkori* KMK-ban. Ebből a dőlt betűs nyomatékosításból is látszik, hogy nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba lépni. Most egy megújodott, korszerűsödött Könyvtári Intézet oktatási osztályának élére jöttem, s természetesen, én is megváltoztam a közben eltelt évek alatt. Úgy érzem, hasznosan töl-

töttem az eltelt időt, tapasztalatokban rendkívül megdagadva térek most vissza.

1983-tól időrendben haladva először megismerkedtem egy járási könyvtár, később egy fővárosi kerületi könyvtár élén a könyvtárvezetői munka gyakorlati kérdéseivel, minden nehézségével és szépségével; ugyancsak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban hosszú évekig oktatásszervezési, képzési feladatokkal foglalkoztam, összehangolva azt a humánpolitikai tervezéssel. Végül, az utóbbi két évben a FSZEK Központi Könyvtárának olvasószolgálatát vezettem, ami nem csak méreteiben volt impozáns feladat, hanem minőségi követelményeiben is, hiszen ez alatt az idő alatt formálódott ki az ország legnagyobb, s talán pillanatnyilag legkorszerűbben felszerelt közművelődési könyvtára.

A közvetlen oktatómunka és a szakmai társadalmi szervezetekben vállalt tevékenység is folyamatosan végigkísérte pályafutásomat

A Könyvtári Intézet oktatási osztályának legjobb hagyományait természetesen meg szeretném őrizni, ugyanakkor új feladatokat, de főként új szemléletet is szükségesnek tartok. A jövőben nem „osztályfeladatokban” kell elsősorban gondolkodnunk, hanem olyan, a könyvtáros szakmától a Könyvtári Intézethez érkező megrendelésekben, vagy a Könyvtári Intézet-től kiinduló szakmai kezdeményezésekben, amelyek-

nek a képzési vonatkozásait majd éppen ez az osztály fogja kidolgozni, megvalósítani. Ennek keretében továbbra is végzünk majd közvetlen oktatási tevékenységet, végzünk oktatást-képzést-továbbképzést segítő és koordináló tevékenységet, s reményeink szerint elméleti jellegű feladataink is lesznek. A hangsúly tehát számomra a Könyvtári Intézet egységes feladatvállalásán van, ebben az egészben szeretném a mi részünket megtalálni és azt a leghatékonyabban megvalósítani.

Bartos Éva

Az Amicus, a Dobis és az ETO

Miután tíz évvel ezelőtt bevezettük az eredetileg integráltnak szánt, azonban anyagi okokból csak a hazai, új megjelenésű könyvek feldolgozására használt Dobis-Libis adatbázis-kezelő rendszert, jelentősen megváltozott az Egyetemes Tizedes Osztályozás alkalmazása az Országos Széchényi Könyvtárban, hiszen a számítógép egészen más lehetőségeket kínált, s így egészen más követelményeket támasztott, mint az addig használatos cédulakatalógus.

Először is: megszűnt a csoportképzés. Mint azt mindannyian jól tudjuk, a katalógusszerkesztés során a cédulára írt jelzetet csak egy bizonyos határig vették figyelembe. Pl.: *Magyarország története 1888 és 1894 között* – jelzete a cédulán 943.9.067.21988/1894 – a katalógusban a 943.9.067.2.067.21867/1918 *Magyarország története 1867 és 1918 között* c. választólap mögé került. Vagy: a 316.717.6 – *váltóügylet*, a 316.717.6.061.3 – *indifferens bankügyletek*, és a 316.717.3 – *betétügylet* jelzetű cédulák mind a 316.717 – *bankügyletek* c. csoportba kerültek, mégpedig a megjelenés éve szerinti fordított sorrendben. A Dobis-Libis-ben lehetőség van rá, hogy valaki egy teljes részletességű ETO jelzetet keressen fel, vagy álljon meg egy általánosabb számnál, és keresés+mentés-sel az evvel kezdődő jelzeteket gyűjtse csomóba, majd tet-szés szerint, betűrend vagy megjelenési év szerint ren-dezze.

Másodszor: a kettőspont alkalmazása radikálisan csökkent. Miután a számítógépes rendszerben szaba-don kombinálhatók a különféle jelzetek, nincs szük-ség rá, hogy előre összekössük őket egy viszonyítási jelzettel. Csak abban az esetben használjuk mégis, ha valamely fogalmat csak két szám kombinációjával tudunk kifejezni., Pl.: *kultúrpolitika: 323: 008*

A harmadik – és egyben legnagyobb horderejű – változás, hogy az általánosan közös alosztások túl-nyomó, és a korlátozottan közös alosztások számot-tevő részét úgy vittük be a jelzetbe, hogy a főtablázati szám után egy szóközt – közismertebb nevén egy space-t – ütöttünk. Mivel a Dobis-Libis az ETO jel-zetek esetében is úgy tekinti, hogy szóköz után új szó következik, mód nyílt rá, hogy a jelzetek elemeire is lehessen keresni, Pl.: *Magyarország földrajzi alosztásánál (439)* megtalálható a földrajzon és a történel-men kívül az egész Magyarországra vonatkozó iro-dalom. Nézzünk egy részletet az indexből:

(439) Magyarország magyar

930.85 (439) ".../08" (02.053.2)☐
930.85 (439) ".../08"☐
338 (091) (439) ".../09"☐
903/904 (439) ".../14" (075.8)☐
903/904 (439) ".../14"☐
34 (439) ".../15" (093.2)☐
348.1/7 (439) ".../15" (093.2)☐ -----
091.14 (439) ".../1526": 016☐
27 (439) ".../16"☐
355.48 (439) ".../17" (075.3)☐

vagy nézzük a következő indexrészletet:

339.923 (4-62) Európai Gazdasági_Közösség EKG
(4-62) európai szövetséges_államok
327.39 (4-62) Európai Unió -----
341.17 (4-62) Európai_Közösség Európai Unió,_jog
338 (4-62) "199" (083.41)☐
338 (4-62) "199"☐
339.5 (4-62) "199"☐
339.727.22 (4-62) "199"☐ -----
35 (4-62) "199"☐
338.27 (4-62) "20"☐

Az Európai Unióra és elődeire, társintézményeire, az egész egységesülő Európára vonatkozó irodalmat együtt itt találhatjuk meg, a (4-62)-es földrajzi alosztásnál. Ugyanígy megtalálhatóak a felsőoktatási tankönyvek a (075.8)-nál, az elektronikus dokumentumok a (086.6)-nál, a romákkal foglalkozó irodalom a (=914.99)-es etnikai alosztásnál, a zsidósággal kapcsolatos a (=924)-nél, a határon túli magyarokra vonatkozó irodalom a (=945.11)-nél, a rendszerváltás és a rendszerváltást követő évek irodalma az „1989/199”-es időalosztásnál, a reneszánsz művészetet tárgyaló művek a 034-es korlátozottan közös alosztásnál, a gyermekeknek szóló irodalom a (02.053.2)-nél, a gyermekekről szóló könyvek a = 053.2-nél, a magyarra fordított szépirodalmi művek az = 945.11-es nyelvi alosztásnál, az angolra fordítottak az =20-nál, a németre fordítottak az =30-nál. Az önállóan kereshető jelzetelemeket szabadon lehet kombinálni mind a főablázati számokkal, mind egymással. Példának okáért: a rendszerváltás az európai volt szocialista országokban c. téma irodalmát a (4-11) – praktikus okokból ezzel a Kelet-Európát jelentő földrajzi alosztással jelöljük az említett országcsoportot – és az „1989/199” segítségével gyűjthető össze. Az összetett keresésbe beírjuk a két jelzetelemet:

Keresem azokat a dokumentumokat, melyeknek a szerzője/szerzői:

(_____ és _____)
v. (_____ és _____)

és azokat, melyeknek a címe tartalmazza a következő szavakat:

(_____ és _____)
v. (_____ és _____)

és azokat, melyeknek osztályozási jelzetei:

((4-11) _____ és "1989/199" _____)
v. (_____ és _____)

VAGY a címében előforduló szavai vagy az osztályozási jelzetei:

_____ v. _____
v. _____ v. _____

És megkapjuk az eredményt. Az első 12 tétel:

Összetett keresés
Rövid megjelenítés

62 Dokumentum

1 Bárdi Nándor	Konfliktusok és kezelésük Közép-Európá 2000
2	Between past and future the revolution 2000
3 Heinrich, Hans-Georg	Institution-building in the new democracy 1999
4 Serfőző Simon 1942-	Régiók határok nélkül – forradalmak be 1999
5 Habich, Roland	Winners and losers transformational ou 1998
6 Arato, Andrew	Civil társadalom, forradalom és alkotm 1999
7 Collegium Budapest –	Inst Les tensions du post-communisme straté 1998
8 Irk Ferenc 1942-	Társadalmi átalakulás és bűnözés magya 1997
9 Ágh Attila 1941-	Parliaments and organized interests: t 1996
10 Campeanu, Pavel	Transition and conflict 1998
11 Glamocak, Marina	Les processus de la transition 1998
12 Krausz Tamás 1948-	Rendszerváltás és társadalomkritika ta 1998

Írjon be egy számot a teljes megjelenítéshez vagy válasszon kódot, majd ENTER

Ezek a változtatások, a számítógép, közelebből a Dobis-Libis rendszer kínálta lehetőségek kihasználásával rugalmasabbá, többoldalúan kereshetővé tették az ETO-t, a jelzetek, de különösen a jelzet részeinek szabad kombinálása, ha szerény mértékben is, de a mellérendelés és a posztkoordináció elemeit vitték be az alapvetően hierarchikus és prekoordinált rendszerbe.

Mindez, amit a fentiekben röviden és vázlatosan leírtam, a 2000. év decemberéig tartott. Ugyanis az új adatbázis-kezelő rendszer, az Amicus, nem nyújtja azokat a lehetőségeket, mint amelyeket jóval kezdetlegesebb elődje nyújtott. Hiába kerültek át a Dobisból a jelzetek szóközzökkel az új rendszerbe, hiába visszük be az újakat ugyanilyen módon, az Amicus az ETO jelzeten belül nem ismeri a szavas keresést, és úgy látszik, nem is hajlandó megtanulni. Vagyis, sem a kettőspont mögött elhelyezkedő főablázati számra, sem az alosztásokra nem lehet keresni. Talán nem is kell különösebben részleteznem, milyen károsan befolyásolja mindez a szakkatalógus használhatóságát. A keresési pontok nagy része elvész, s ez nem csak azt jelenti,

hogy kevésbé sokrétű, kevésbé kényelmes lesz a keresés. Mint az előzőekből már kiderült, vannak olyan témák, mégpedig, ha szabad ilyen különbséget tennünk, nagy jelentőségű és felettebb érdekes témák, amelyek csak így gyűjthetők össze, csak így találhatók meg. Emlékeztetőül: az európai integráció; az egyes nemzeti- ségekre, népekre és etnikumokra vonatkozó irodalom; a rendszerváltozás; a gyermek- és ifjúsági irodalom; a magyarra fordított szépirodalom stb.

Még egy merényletet követett el az Amicus ellenünk. Nem vette át ugyanis a Dobisból azokat a rekordokat, amelyekhez nem tartozott dokumentum, és így nem került át a szakkatalógus betűrendes mutatója sem. Bízunk benne, hogy ezt a problémát belátható időn belül sikerül megoldani, hiszen a mutató hiánya csaknem teljesen ellehetetleníti a keresni szándékozók, arról nem is beszélve, hogy mennyire megnehezíti a szakozók dolgát.

Rövid időn belül megváltozik a tartalmi feltárás rendszere a Széchényi Könyvtárban. Kezdetét veszi

az OSZK tezaurusán alapuló tárgyszavazás, és ezzel párhuzamosan egyszerűsödik az ETO szakozás. Régióta élő és jogos igény, hogy a Nemzeti Könyvtár tegye lehetővé a természetes nyelvi információkeresést. Ugyanakkor az Amicus–ETO probléma megoldására is esély nyílhat a tárgyszavazás bevezetésével. Valóban, egy tárgyszóval nagyon sokszor egyszerűen megnevezhetünk valamit, amit ETO számmal vagy számokkal csak bonyolult, esetenként erőltetett módon tudunk kifejezni. Tudnunk kell azonban hogy a tárgyszavazás nem old meg mindent, pl. a fent emlegetett alosztások egy részét bizonyosan nem fogjuk tudni helyettesíteni azonos értékű tárgyszóval. Ez nem öröm, de a jövőre nézvést tudomásul lehet venni, hogy miközben új információkat nyerünk, régiakat veszünk. Nagyobb baj, hogy úgy látszik, az elmúlt tíz év tartalmi feltáró munkájának eredményei is jórészt elvesznek.

Ternák Dániel

Plakáttári tárlatok

Szinte alig van a Nemzeti Könyvtárnak olyan történeti kiállítása, ahol a Plakát- és Aprónyomtatványtár gyűjteményeiből ne szerepelnének különféle válogatott dokumentumok. Elég ha utalunk a könyvtár 1992-es jubileumi kiállítására, az első világháborús és 1848-as emlékkiállításokra vagy a báli tárlatokra, ahol több tárlónyi figyelemreméltó anyaggal – változatos plakátokkal és kisnyomtatványokkal – voltunk jelen.

Tárunk nem rendelkezik saját kiállítási lehetőséggel, így régi elképzelésünk realizálódott, mikor hét évvel ezelőtt technikailag kivitelezhetővé vált, hogy közvetlenül a Tár olvasóterme előtt, az V. szinti folyosón néhány fali tárlóban bemutatókat rendezhünk gyűjteményeink gazdag anyagából. Az 1935-től önálló egységként működő Tárban ugyanis sokkal több anyagféleség található, mint amennyit a Tár hivatalos elnevezéséből csak sejteni lehet. E rövid ismertetésben az elmúlt hét esztendőre tekintenénk vissza: milyen kiállításokat, bemutatókat láthattak az érdeklődők?

1994 szeptemberében került sor a bemutatkozó tárlatra, melyben – a korábban jelzett sokszínűség figyelembevételével – valódi keresztmetszetet adtunk a Tár összetett, és kevésbé ismert változatos anyagá-

ból. A kiemelkedő értékű kereskedelmi plakátok mellett megjelent a kisnyomtatványok szinte teljesnek mondható skálája: felhívások, körözőlevelek, gyászjelentések, számolócédulák, menükártyák, táncrendek, képeslapok kerültek a vitrinekbe. Helyet kapott ezen kívül néhány kiemelkedő ponyvanyomtatvány és iskolai oktató anyag is.

Következő tárlatunk az ünnepi összeállítás jegyében történt. Karácsonyi kiállításunkon XIX. és XX. század elejéről való színes képeslapok felvonultatásával mutattuk be az ünnepi köszöntés módjait, folyamatos változásait. Ezt a kollekciót stílusosan egészítették ki a régmúlt karácsonyi könyvvásárok reklamanyagai, valamint az ugyancsak ünnepi gyerekjáték-vásárok legszebb katalógusai.

Hangulatos, tetszetős tárlat lett a karácsonyit követő farsangi összeállításunk is. Földes Imre 1926-ban készült Farsangi sör, valamint Richter–Vermes: Grafikai munkások jelmezestélye című, 1929-ben készült plakátjain kívül a bemutató gerincét Kner Imre 1920-as évekbeli gyönyörű báli meghívói képezték. Sok látogató fordította figyelmét a ritkábban látható színes báli képeslapokra, valamint a pezsgőzést, széptevést felvillantó számolócédulákra is. A farsangi összeállítás báli divatképekkel kiegészítve vált teljes-

sé. Ez a kiállításokon ritkán látható anyagegyüttes a Monaszterly és Kuzmik divatház XIX. század '60-as, '70-es éveiben készült igényes, színvonalas munkáját dicséri.

Az eltelt évek során kiemelkedő, történeti témájú bemutatókat is rendeztünk: ilyen volt az 1848 márciusára, a szabadságharcra emlékező összeállításunk is. A forradalmi eseményeket híven követő dokumentumok közül kiemelkedik a hazafiakat megszólító felhívás és Táncsics Mihály börtönben írt éneke. A színes nyomaton megjelenített Kossuth imája a hősi csaták idejét, a rögtönbíráskodási ítéletek a megtorlás éveit idézték fel.

1996-ban, a Millecentenárius évében ismét új kiállítással emlékeztünk meg a száz évvel ezelőtti ezredéves évfordulóról. Megjelenésében szerény, de tartalmilag annál érdekesebb, ritkán látható anyagok kerültek bemutatásra. Így tekinthették meg az érdeklődők az Ezredéves kiállítás pályázati díjnyertes plakátját, a kiállítás helyszínrajzát, az ünnepi eseményekre szóló meghívókat, emléklapokat, albumokat és képeslap-sorozatokat.

Ugyanebben az évben még egy tárlat készült el: színes plakátokon, képeslapokon mutattuk be a híres magyarországi gyógyfürdőket. Néhány igencsak egyedi kisnyomtatványt is láthattak az érdeklődők: így a fürdőhelyek házirendjeit és az ott megszállt vendégek névsorait.

1997-ben „Kell a jó könyv” címmel az olvasás örömről, elemi szükségességéről szoltunk a látogatókhoz. E fontos téma megjelenítésében grafikai plakátok, képeslapok és ex librisek voltak segítségünkre.

Két alkalommal, 1996 és 1997 bái szezonjában „megrendelésre” születtek tárlataink. Kiállításainkat illetve a könyvtári jótékony célú bálakat anyagilag is támogató cégek nálunk lévő anyagaiból készítettük az összeállításokat. Így kerültek a tárlókba Törley, Richter Gedeon, a Pécsi Dohánygyár, Egervin és a Gundel reklámanyagai.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 150 éves évfordulója tiszteletére ünnepi kiállítás készült könyvtárunkban. Saját tárlatuk is ehhez az eseményhez kapcsolódva tette még ünnepélyesebbé, gazdagabbá az emlékező, szép napokat. Az ünnep eszmei súlyának megfelelően a korábbiakhoz képest kicsit bővebben ismertetném az itt kiállított dokumentumokat:

Először került bemutatásra egy többnyelvű, változatos információkat tartalmazó 1848-as egylapos falinaptár. Ugyancsak első ízben mutattuk be a szabadságharc 50. évfordulójára kiadott képeslapsorozatot is. Az eredeti boríték tanúsága szerint: „Képes leve-

lezőlapok a magyar szabadságharc 50 éves emlékére a gróf Kreith Béla-féle 1848–49-iki szabadságharc és Kossuth múzeumban levő eredeti festmények és metszetek után.” A szabadságharc kiemelkedő eseményeit megőrkítő műalkotásokról készült reprodukciókat Divald Károly, a korszak neves fotográfusa készítette el. Képeslapoké a főszerep a Petőfi Sándor életútját bemutató tárlóban is, mellettük szerepelt a költő portréja és Sandmann Nemzeti Múzeumot ábrázoló színes litográfiája.

Kedves, személyes hangvételű megjegyzéssel ellátott egy másik tárlóban kiállított Kossut Lajos portré: „Szeretett bátyámnak 1849ⁱ legsikerültebb egyetlen jó arcsképe.” Aláírás: Ruttkay Kossuth Lujza, a politikus testvére.

Új szerzeményeinket mutattuk be a következő, 1999-es esztendőben, a bőséges gyarapodásból csak néhány dokumentum emlékeztetőül:

A jelzett évben került gyűjteményünkbe Petőfi Sándor Nemzeti dal c. költeményének egy olyan példánya, amely az eredeti, legelső levonattól több helyen eltérő változatot képvisel. Gyönyörű könyomatokkal is gazdagabb lett gyűjteményünk: magunknak tudhatjuk azt az 1860-ban készült litográfiát, mely Széchenyi István ábrázolja Döblingben. Ugyancsak hozzánk került a pannonhalmi főmonostorról készült XIX. századi könyomlat, valamint Kossuth Lajost és családját ábrázoló fotólitográfia az 1890-es évekből. Új szerzeményeink sorát gazdagítják azok a kiadványok, melyek a gyomai Kner nyomda termékei: különösen becses számunkra az 1883-ban kiadott Szent Anna tisztelete c. ponyvanyomtatvány, mely válogatott szép énekeket tartalmaz.

2000 szeptemberétől volt látható a különösen nagy sikerű „Élet-Képek a két világháború közötti idők-ből” című kiállításunk. A páratlanul gazdag anyag a polgárság mindennapjaiból, a művelődés, szórakozás és kereskedelem területéről villantott fel ritkán látott, szép dokumentumokat. A tárlókban kiállított változatos anyagokkal egyben jelezni kívántuk a Tár gyűjteményeinek hallatlan sokszínűségét is.

„Sajtószabadságot szerezzetek...” Sajtóreklámok a XVIII–XIX. századból címmel Táruk 2001-ben új kiállításorozatot kezdett, első része március 15-ére, a Magyar Sajtó Napjára készült el. A sajtó népszerűsítésére kitalált, szórólap formájú előfizetési felhívások a magyar nyelvű újságírás kezdetétől 1867-ig egy-egy fontosabb lapot képviselnek. A leendő olvasókhöz szólva ismertetik a szerkesztők célját, a kor divatjának megfelelő illusztrációkkal is felhívják ma-

gukra a figyelmet. A kiállítási tárlókban elhelyezett dokumentumok felidéznek a jelentősebb szerkesztők, nyomdászok és laptulajdonosok arcvonásait, bemutatják a műhelyeket és illusztrációs technikákat. Terveink szerint a következő kiállítás a XVIII. század női lapszerkesztőit, újságíróként ismert nőíróit mutatná be.

A Plakáttári tárlatok immár hét éves történetének áttekintése mellé még egy gondolat kívánczik. A Tárban dolgozó kutatók valamint munkatársaink folyamatosan érkező visszajelzéseiből úgy tűnik, ko-

moly sikere volt és van e szerény bemutatóknak, ami jelentős ösztönzést ad a további tárlatok elkészítéséhez. A könyvtári „falatozó” terében megrendezett kiállítások a közelség, az érdekesség miatt úgymond szellemi táplálékává lettek a kutatást, tanulást pihe-néssel, étkezéssel megszakító olvasóközönségnek, míg a folyosón elsiető munkatársak számára lehetőséget adnak a Tárral való ismerkedésre, komoly okot a többszöri visszatérésre.

Folytatása következik...

Cseh Mária

A Magyar Elektronikus Könyvtár hírei

2001. 03. 05.

Egy egri iskolai könyvtárostól különleges könyvet kaptunk *Báró Podmaniczky Pál és a norvég biblia* címen. A könyvben egy rövid novella található 77 különböző nyelven. A szerző célja, hogy minél több nyelven sikerüljön lefordíttatnia a novellát, és a könyv a világ lehető legtöbb nyelvén tartalmazza azt. Ehhez kéri a MEK olvasóinak és az Internet felhasználóinak segítségét.

2001. 03. 20.

A MEK meghívást kapott a Saldo Rt. által szervezett Szakkönyvkiállításra, amelyet március 21-e és 22-e között tartanak a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem aulájában. A kiállításon két napon keresztül mutatjuk be a MEK-et és szolgáltatásait. Március 22-én du. 15.10-kor egy rövid előadást is tartunk a tevékenységünkről. A kiállításra az új hazai e-book kiadók mellett kaptunk meghívást. A kiállítás látogatása díjtalan.

2001. 03. 26.

Március 23-án a MEK Egyesület nevében együttműködési megállapodást írtunk alá a szabadkai Zenith Műhely Polgárok Egyesületével és a zentai zEtna Civil Polgárok Egyesületével határon túli magyar elektro-

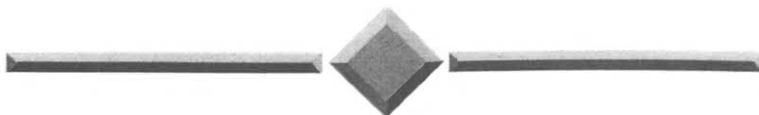
nikus könyvtárak létrehozására. Az együttműködés első lépésként a Vajdasági Magyar Elektronikus Könyvtár létrehozását tűztük ki célul.

2001. 04. 16.

Néhány napja beindult a <http://mek.oszk.hu> címen az OSZK MEK Osztály saját szervere, egy Compaq Proliant ML350 típusú gép Linux operációs rendszerrel. Egyelőre a régi MEK tükrözése van csak rajta (az sem teljes, mert az interaktív funkciók még nem működnek), de később ezen kezdjük majd a 2.0-ás verzió fejlesztését.

2001. 04. 27.

A <http://www.mek.iif.hu/vrml/> oldalon egy újabb, immáron harmadik VRML anyag első, még erősen fejlesztés alatt lévő verziója nézhető meg, ezúttal Csáki Gábor Pál informatikus hallgatónak köszönhetően. Ez egy fotorealistikus modell lesz, ami az OSZK-ban készült digitális fényképekből áll össze. Erről a lapról egyébként letölthető a szükséges CosmoPlayer plug-in (min. 32 Mbyte memória kell és egy 3D grafikus kártya is ajánlott), valamint néhány képernyőfotó is. Mivel ez még csak egy 0.92-es verzió, minden véleményt, ötletet örömmel fogadunk a kondrot@gold.uni-miskolc.hu és a csgabesz@yahoo.com címen.

Az „Olvasás Éve” az Egyesült Királyságban, Észtországban és Magyarországon!

Az angol példa követésének ígérete, ahol 1998. szeptember 1-től kezdődően meghírdették a National Year of Reading-et, lassan két éve újra meg újra feltűnt a hazai kulturális sajtóban. E sorok írásának óráiban (2001. június derekán) végre jogos a címben használt felkiáltójel, mert június 7-én délután a 72. Könyvhét ünnepi megnyitóján Pokorni Zoltán miniszter úr a kormány által is támogatott, hosszútávú programként jelentette be a hazai Olvasás Éve akciósorozat beindítását. Végre megszületett a kormányzati szintű döntés, de a mögötte sejtethető, remélhető költségvetési támogatás nagyságrendjéről inkább csak találgatásokra hagyatkozhatunk, mintsem írásban rögzített, visszakereshető dokumentumokra. Szükség lenne pedig a mielőbbi gyors és egyértelmű pályázati kiírásokra, hogy a rengeteg helyi kezdeményezést elindító időben kapjanak tájékoztatást terveik kivitelezéséhez a remélt központi támogatások nagyságrendjéről, a preferált tevékenységi formák rangsoráról, egyáltalán esélyeik realitásáról. Hiányérzeteink jelzése mellett legalább annyira fontos az öröm hangján is megszólalni, hiszen a társadalom egészét megmozgató, a „kiművelt emberfők” számát gyarapító, a helyi és országos oktatás- és művelődéspolitikai felelősségét tudatosító mozgalom végre elindulhatott a maga egyelőre másfél évesre tervezett útján.

A kezdő mondatban szándékosan idéztem az eredeti angol formulát: National Year of Reading. Igaz, számukra a nemzeti egyúttal az országost is jelenti, de fontos tudnunk, hogy ott nem félnek ettől a szótól, sőt a célkitűzések részletesebb kifejtésénél visszatérően egy műveltebb nemzet, ország kialakításának szükségességéről szólnak, hogy minél többen és pontosabban láthassák a 21. századba vezető utakat. Mi pedig csak egyetértően csatlakozhatunk hozzájuk s vezető politikusainkhoz, akik szerint döntő fontosságú gazdasági felemelkedésünk szempontjából, a külföldi befektetők számára a jól képzett, tanulékony munkaerő, mert olcsóbb betanított munkáskezet találunk keletre mindig bőségesen és gyorsan találnak majd.

Elsőként nyomatékositánunk kell, hogy a címben jelzett akciósorozatot az angol kormányzat a Nemzeti

Művelődési Stratégia (National Literacy Strategy) részeként indította útjára, tehát nem elszigetelt, egyszeri kampányhoz adta nevét Tony Blair miniszterelnök, hanem átfogó, többelemű, részleteiben 5 évenként ismételtető mozgalmat építettek fel.

Rövidre fogott ismertetőnkben természetesen csak szubjektíven kiragadott részletekkel szolgálhatunk s a bővebb tájékozódást igénylőket a Könyvtári Intézet Szakkönyvtárába irányíthatjuk (OSZK, VIII. emelet). Elsőként a program alapos előkészítését (9 hónap állt a szervezők rendelkezésére), majd nyitottságát (minden javaslatot feltettek egy weboldalra), jól átgondolt időbeli tagoltságát és a jelentős kormányzati (kereskedelmi), pénzügyi támogatást kell említenünk.

A program meghirdetői nem a könyvet, hanem az olvasást, a tevékenységet helyezték középpontba s vallották, hogy a leghatékonyabb propagandát a történeteket mesélő ember jelenti.

Amint már említettük, az időbeli keretet az iskolaév (1998. szeptember 1–1999. szeptember 1.) alkotta. Havonta más-más tevékenység állt az országos propaganda középpontjában:

szeptember	mesemondás
október	költészet
november	könyvek a legkisebbeknek
december	színház, dramatizált olvasmányok
január	művek a képernyőn
február	információszerzés, internet
március	olvassunk a sportról!
április	dalok, énekelt versek
május	vizuális kultúra, a betűk nélküli olvasás
június	olvasmányok kiránduláshoz, utazáshoz, szabadságon
július	napilapok, hetilapok, folyóiratok
augusztus	a jövő

De essék szó végre a pénzről is! (Az említésre kerülő összegeket tessék legalább 400-zal szorozni!)

Egy kereskedelmi cég 6 millió fontot ajánlott fel a legkisebbeknek szánt könyvek beszerzésére. Minden 9 hónapos, bizonyos egészségügyi vizsgálaton megjelenő gyerek szülei könyvcsomagot kaptak két éven keresztül, a kulturális kormányzat 2 millió fonttal a közkönyvtárak fejlesztését támogatta közvetlenül, illetve 1 millió fontot a különböző pályázatok

finanszírozására fordított. (Az igények persze a fenti összeg tizenkétszeresét is meghaladták.)

Saját helyzetünk pontosabb megítélését segítjük, ha jelezzük, hogy az Egyesült Királyság felnőtt lakosságának 60%-a könyvtárhasználó (nálunk 13%) és ott 30% havonta legalább egyszer kölcsönöz is.

Sokféle forrásból támogatták a kortárs angol irodalom hatékony képviseletét (írók személyes meghívásával, műveik kedvezményes beszerzésével) a közoktatás és közkönyvtári rendszer egészében. Az akciók centrumában többnyire a gyerekek álltak, de nem feledkeztek meg a nemzeti kisebbségek, a kórházak és a börtönök könyvtári ellátásáról sem. A közszolgálati média rendszeresen és tudatosan nagy népszerűséggel rendelkező sportolók, színészek, közéleti személyiségek célzott szerepeltetésével állt a programot támogatók sorába, beszéltette őket jelentős olvasmányélményeikről, a tanulás fontosságáról, a kultúra családot, országot, emberiséget megtartó, összefogó erejéről. Végül említsük meg a Posta sajátos reakcióját. Jelentős összeget áldoztak az írást és olvasást fejlesztő tanfolyamokra, mondván, sokkal drágább lenne, ha a postai dolgozóknak kellene az úrlapok, a nyomtatványok kitöltésében egyénenként segítséget nyújtani a betűvetéssel nem boldogulók számára. Mindent összefoglalva, merték vállalni – a nálunk évtizedek óta szégyenlősen elhallgatott, elfelejtett – olvasó nemzetté válás célkitűzését, az olvasásfejlesztés országos programmá emelését. (A fentieket a Reading Today 1999. márciusi számában, a National Statistics Britain 2000 című kiadványban olvastam, illetve a Könyvfesztiválon, 2000. április 22-én Liz Attenborough előadásán hallottam, aki az említett akciósorozat programigazgatója volt, s kinek írása azóta a Könyv és Nevelés 2000/3-as számában meg is jelent.)

Észtország

Az észt kormány nem sokat késlekedett és már 1998 októberében döntést hozott egy hasonló rendezvénysorozat meghirdetéséről – mesélte Keszthelyen 2000. július 3-án, egy konferencia szünetében Pandis Meeli, az Észt Olvasástársaság elnöke, a Tallini Egyetem Pedagógiai Tanszékének docense. „Az Észt Könyv Éve 2000. április 23.–2001. április 23.” áll a programfüzet fejlécén s a nyitott könyvet asszociáló nonfiguratív logo alatt egy kisbetűs közlés: 475 éve jelent meg az első észt nyelvű nyomtatott könyv. Miért pont április 23-án, kértem mosolyogva (ez nálunk Béla napja) a régi kedves ismerőst. A XVII. század derekán (a pontos évszámot elfelejtettem) ezen a napon az észt seregek egy üt-

közetben emlékezetes győzelmet arattak a német hódítókkal szemben. Aztán a programot olvasgatva mind erősebb bennem a gondolattársítás: egy népről biztosan tudjuk, hogy 2000 éven át nem volt országa, de volt egy könyve s ez megőrizte az összetartozás, a közös történelem tudatát. A könyv megtartotta a népet, a nemzetet, újra létezik! Valami hasonlót éltek, élnek át észt testvéreink az utóbbi években, hiszen az orosz megszállás kezdetén nem csak emberek százazreit deportálták Szibériába, Kazahsztánba, de módszeresen megsemmisítették az észt nyelvű könyvek jelentős részét. „A könyvek szerepe Észtország fejlődésében” az első konferencia címe, melyet már idén áprilisban meg is tartottak s egy év múlva a „Betiltott és cenzúrázott könyvek Észtországban” című ugyancsak Tartuban rendezendő kiállítással ért véget a köztársasági elnök, Lennart Meri fővédnöki szerepvállalásával is nyomatékosított eseménysorozat.

Havonta 3–6 rendezvényt szerveztek: a legrégebbi, a legszebb, a legújabb, a gyermekeknek szóló könyvek, illetve karikatúrák és illusztrációk kiállításai, szemináriumok, konferenciák a könyvtárak kultúráját gazdagító, megőrző, közvetítő szerepéről, a nemzeti bibliográfia helyzetéről a gyors társadalmi, technikai változások közepette, de volt még Ex libris és Biblia kiállítás, a regénypályázat eredményhirdetése, vita a népszerű könyvekről, megszervezték a családok könyvnapját és persze önálló rendezvény az internetről s ha a tervek valóra váltak, akkor július végén az Észt Könyvtárosok Egyesülete olvasótábort is összehozott. Volt még találkozó ugyancsak a bibliofilek és könyvtárberendezők, a helytörténeti gyűjtemények kezelői és az irodalomtudósok, az egyházi és tanügyi kiadók számára.

Végül tanulságos olvasmány a programfüzet hátlapján, az észt könyvkiadás történetének rövid összefoglalása után, a támogató szervezetek, intézmények felsorolása előtt a Szervező Bizottság munkáját folyamatosan segítő

- a) kiadói,
- b) könyvterjesztői,
- c) kutatói

albizottságok elnökeinek neveit telefon-, faxszámaikkal és e-mail címekkel együtt látni.

Másfél éves előkészítő munka után, tagolt szereposztásban, de összehangolt csapatmunkával tették a könyvet az ország, a nemzet asztalára. (Egy-egy társrendezvényt még Finnországban és Litvániában is szerveztek, jelezvén a kultúra, az olvasás határokat könnyedén átlépő erejét.)

És Magyarországon!

Ahol a 18 év felettek tizede életében – saját bevallása szerint – még nem olvasott el egyetlen könyvet sem, 27% még sohasem járt könyvtárban, s ez a szociológiai vizsgálatok (Terestyéni T. 1996.) eredményei szerint a felnőtt népesség negyede, ötöde a funkcionális írástudatlanság valamely fokozatába sorolható, ahol a megkérdezettek több mint fele évente egyetlen könyvet sem olvas (Gereben F. 2001.) Vagy egy egészen más aspektusból: a tizenévesek legkedvesebb időtöltése három évtizede még az olvasás volt, húsz éve már csak a rangsor 6. helyén állt ez a tevékenység (a játék, a sport, a társas együttlétek, a tv stb. után), manapság viszont a 26 tételből álló lista 12. lépcsőfokára esett vissza az írott, nyomtatott szavakkal való befelődés. Mellékállás és különórák, felbomló családok és növekvő médiakínálat, számítógépes játékok és csellengő, kulcsos gyerekek! Ki fogja kézen őket, ki ér rá beszélgetni velük, ki hallgatja meg aktuális konfliktusait és kitől hallhatják meg a család, a falu, az országrész, netán a nemzet közeli múltját, ami még nincs, és mert annyira személyes, sohasem lesz a tankönyvekben?

A funkcionális analfabetizmus eseteit sorolva rendre megfeledezünk azokról az országunkból kiszorult, de a nemzethez az anyanyelv, a közös történelem és kultúra okán szorosan kötődő testvéreinkről, akik még asztalnál, ágyban, kertben, ólban igen, de iskolában, munkahelyen, templomban, üzletben már nem használhatják édesanyjuk nyelvét. (Ők sohasem hagyták el az országot, csak az ország hagyta el őket.) Az állam nyelvén bizonyára tudnak és szoktak írni, olvasni, de a nyomtatott magyar szó már használhatatlan számukra. Arányukat csak becsülhetjük: több százezer, esetleg millió? Stratégiai tervek, hosszú távú gondolkodásra van szükség (nem csak Angliában)!

Most egy könnyed fordulattal akár fel is oldhatnánk a jelzett feladatokból következő feszültséget. Van már Olvasás Éve! Hiszen az NKA egésze 2000-ben és 2001-ben egyaránt meghirdette s csupán a Könyvtári Kollégium több mint 20, illetve 25 millió forintot osztott szét a pályázatot benyújtók között. Az OSZK Híradó teljes terjedelmét igénybe venné, ha csupán a 2000-es kiírás nyomán a megyei könyvtárakból a fenti hívó szóra érkezett terveket, ötleteket felsorolnánk. Nem tehetjük! Marad a szinte véletlenszerű, többnyire 1-1 millió forint körüli összeggel támogatott programok közötti tallózás, bizonyos kezdeményezések felvillantása. Konferenciák, író-olvasó találkozók, bemutató foglalkozások, vetélkedők, pá-

lyázatok – ezek a leggyakoribb formák. De micsoda gazdagság! Külön dicséretes, hogy legtöbbször a megye egészét érintő tervekkel jelentkeztek s a könyvtárosokon kívül a gyerekeket, az ifjakat, pedagógusokat, szülőket és a helyi média munkatársait várják rendezvényeikre. „Szó és kép” (Az irodalom és a média kapcsolata) volt például Békéscsabán az egyik konferencia témája. Boldizsár Ildikó, mesekutató szinte egész évben járta az országot, hogy elvarázsolja a résztvevőket s mind többen érezzék a mesemondás, -hallgatás gyönyörűségét.

Kéthetente családi estét szerveztek Szekszárdon, hogy a beszélgetés, a történetek mesélése újra visszakerüljön az otthonok szokásrendjébe. „Olvasatok-e minden nap? Olvasatok minden nap!” címmel hirdetett az egész megyére kiterjedő vetélkedősorozatot a gyermekek számára a Verseghy Ferenc Könyvtár, de jutott erejük még szülői értekezletek szervezésére is.

Biblioterápiás tréning gyermekkönyvtárosok számára, könyvtár és olvasás centrikus konferencia polgármesterek részére, információs technológiai továbbképzés (30 órában) könyvtárosoknak – olvasható többek között a Pest Megyei Könyvtár pályázatában.

*„Minden nemzet, mely elmúlt kora
emlékezetét semmivé teszi, vagy
semmivé lenni hagyja, saját
nemzeti életét gyilkolja meg”*

Kölcsejt idézve indította például pályázatát a Devecseri Városi Könyvtár, ahol egyebek mellett az 1848-as vonatkozású helytörténeti könyv kiadásához kértek segítséget, majd megemlékezést tartottak az 1943 februárjában elpusztult 2. magyar hadsereg 150 ezer fős áldozatáról, de közben folyamatosan építik a jövőt, amikor a 10–18 éves korosztályok számára olvasásra buzdító rejtvénypályázatot is szerveztek. A Várpalotai Krúdy Gyula Városi Könyvtár „Így írunk mi” című vers, novella, dráma és irodalmi publicisztikai műfajokban várta a 14–20 évesek pályaműveit s ennek már évtizedes hagyománya van, amit a helyi gimnázium irodalmi színpadának eddigi előadásai hitelesítenek, illetve a legjobb művekből készült két kötetnyi válogatás ugyancsak bizonyít.

Más vonatkozásban újszerű a tatabányai kollégák kezdeményezése, akik a „Vág–Duna–Ipoly Eurorégió” határokra átnyúló „Olvasás és nemzeti identitás” című továbbképző-konferenciasorozattal kívántak segítő kezdet nyújtani a Szlovákiában élő kollégáknak. Méltánytalan lenne azonban, ha a dr. Nagyné Kováts Lenke aláírásával, Debrecenből érkezett, a

megye egészét megmozgató rendkívül gazdag programajánlatának (Szabó Magda, Lázár Ervin, Görömbéi András, Komáromi Gabriella, Dinnyés József, Kobzos Kiss Tamás stb. szerepléseivel erősített) az erdélyi és a kárpátaljai kapcsolatokat is továbbépítő szándékát nem jeleznénk a fentiekkel egy sorban („Magyarként Európában”).

Az ország egyik legkisebb megyéjéből (Heves) ugyancsak nagyszerű, a potenciális könyvtárlátogató népesség minden rétegét megérintő programokat készítették: meseórák óvodásoknak, szépolvasási verseny, olvasónapló, rajzpályázat kedvenc olvasmányok alapján, szellemi akadályverseny családoknak, híres személyiségek vallanak maradandó olvasmányélményeikről, könyvestúrák – túravezető könyvek, tollforgató (mese- és novellaíró verseny).

Ezúton is baráti szeretettel kérem a Kecskeméti Kátóna József Könyvtár illetékeseit, hogy két pályázat összeállítása közben szakítsanak 2-3 napot egy önálló beszámoló megírására, mi mindent tettek az elmúlt 25 évben a Kincskeresők Egyesületének életrehívásával, működtetésével! Most ezt folytatva tovább gazdagították ötlettárukat, megszervezve az öt részes Kincsestár című könyvtári játéksorozatot. Nem szeretnék idegen tollakkal ékeskedni, ezért mindössze kulcsszavakat idézek, ismételten önálló publikációra bízva a kedves kolleginákat. 1992 óta könyvtárunk meseországi barangolásra hívja a 6–14 éveseket (Meseország, Táltopróbá, Kincses tarisznya, Könyvtársasjáték, Kincskeresők). Minden fázist a játékoság, az öntevékenység és a versenyszellem, a vetélkedés jellemez. Feladat, kihívás, varázslat, szórakozás és mennyi mindent tanultak meg közben eleink bölcsességéből, a könyvek kedvcsináló és felettébb hasznos forgatásáról, a könyvtárak szinte kimeríthetetlen „tudás-forrásából”.

Ízelítőül talán ennyi elegendő! (A 2001-es pályázatok tematikája még csak részben publikus. Külön kiemelendő A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Könyvtári osztálya által meghirdetett, főként a könyvtárak telematikai fejlesztését célzó pályázati lehetőség!) Van tehát elképzelés és tenniakarás, feladat és vállalkozó, de pénzre meg átfogó országos tervek-re (National Literacy Strategy!), egyszerűbben szólva, pontosan körülhatárolt költségvetéssel támogatott „Olvasás Évé”-re igenis szükségünk van, ha tanulékony, versenyképes munkaerőből, öntudatos,

kultúráját őrző és folyamatosan továbbépítő polgárok sokaságából álló országgént kívánunk az új Európa integráns részévé válni.

Záróakkorként hadd villantsak fel egy képet. Egykori tanítványom, barátom, Mikulás Gábor 2000 augusztusában meglepett egy plakáttal, melyet azóta hivatali szobám ajtajának belső oldalára ragasztottam. Égszínké mezőben, cseresznyevirág-rózsaszín kosztümös fiatalasszony ölében fehérruhás leánya, könyvvel a kezében. Mindenki mosolyog és körben a félreismerhetetlen japán írásjelek sokasága meg a magyarul is jól érthető évszám!

A plakát az ottani könyvtárostánárok éves közgyűlését hirdeti: számítógép és hipertext, multimédia és internet, „high-tech”, de az alap, az indulás az anyaöl, a testmeleg, a derű, a szülőhöz simulva mesét hallgató, a szülővel, a felnőttel együtt olvasó gyerek. A kettő (az érett, a munkára és öröme alkalmas, konfliktusokat sikeresen megoldó, „teherbíró”, az olvasást, a „belső párbeszédet”, a csendes elmélyült, örömteli beszélgetést ugyancsak élvező személyiség, illetve a számítástechnikai eszközöket könnyedén kezelő, versenyképes munkaerő kiképzése) csak együtt megy! Ók bizonyára ezt tapasztalták! Miért lenne ez nálunk másként?

Nagy Attila

KIÁLLÍTÁS

„Szép magyar térkép 2000” pályázat és kiállítás

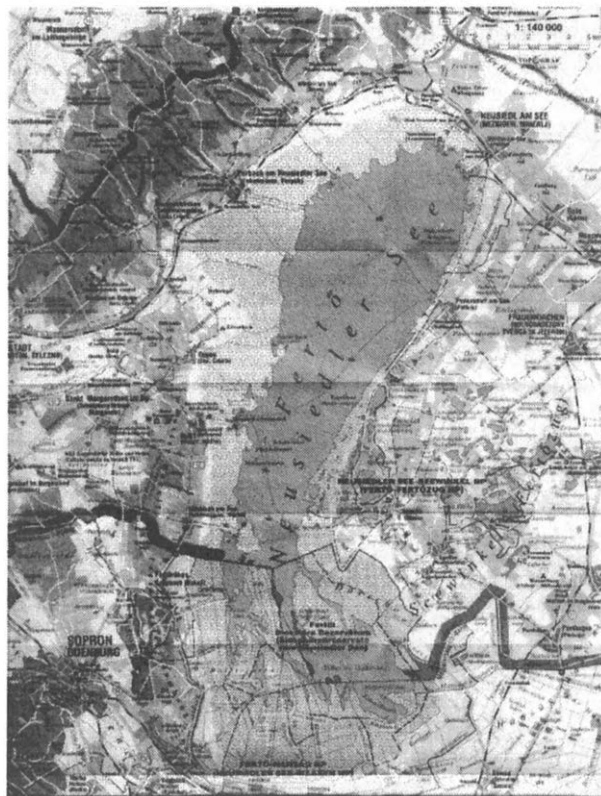
2001. március 23-án az Országos Széchényi Könyvtár VI. szintjén az „Ars Librorum”-ban került sor – immár 6. alkalommal – az előző év legszebb magyar térképeinek kiállítására és egyben a díjkiosztó ünnepségére a Lázár Deák Térképészeti Alapítvány és az Országos Széchényi Könyvtár közös rendezésében.

A január végi nevezési határidőre 23 térképkészítő illetve kiadó 123 térképet, atlaszt, ill. CD-t küldött be. A szakemberekből és laikusokból álló bíráló bizottság március 6-án ült össze és 5 kategóriában díjazta a pályaműveket, kategóriánként egy-egy első helyet és összesen tíz dicséretet kiosztva. A meghirdetett **idegenforgalmi, tudományos és iskolai térképek és atlaszok**, valamint a **kartográfiai sorozatok** mellett, mivel a bírálóbizottság a bírálat megkezdésénél úgy látta, hogy nagy számban találhatók olyan térképek a versenyre beküldött anyagban, amelyek a meghirdetett kategóriák egyikébe sem sorolhatók, ezért úgy döntött, hogy ebben az évben az **általános térképek és atlaszok** külön díjazásban részesülnek.

A díjkiosztó ünnepséget *dr. Klinghammer István*, az alapítvány kuratóriumának elnöke, tanszékvezető egyetemi tanár nyitotta meg, majd a bíráló bizottság elnöke, *dr. Monok István* főigazgató adta át a díjakat.

A Lázár Deák Térképészeti Alapítvány célja a magyar térkép kultúra színvonalának emelése, a térkép-használat népszerűsítése. *Klinghammer István* megnyitóbeszédében elmondta, hogy az elmúlt évek során a térképészetben szemléletváltás ment végbe, a klasszikus kartográfiai munkát a számítógépes térképszerkesztés váltotta fel.

Az ünnepség záróakkordjaként *Klinghammer István* az ELTE Térképtudományi Tanszékének ajándékát, Vincenzo Coronelli: *Le royaume de Hongrie*

... című, 1688-ban megjelent térképének a Térképtár gyűjteményéből eddig hiányzó 4. szelvényét, nyújtotta át főigazgatóknak.

A díjazott pályamunkákon kívül még sok szép és tartalmas térképben gyönyörködhetek a kiállítást felkereső látogatók, s mivel az idei díjkiosztó ünnepség is egybe esett a „Térképész találkozó”-val, így kellesz szakmai és baráti beszélgetésekre is sor került.

Pásztai László

Hírlapok és hírlapírók a fronton 1914–1918

Jó egy évtizeddel ezelőtt addig példátlan eseménynek lehettünk tanúi. Tömegtájékoztató médiumaink az akkor kitörő Öböl-háború első pillanatától kezdve folyamatosan, élőben és „vágatlanul” juttatták el otthonainkba a háború történéseit. Bár addig is kaphattunk „valós idejű” információkat véres és vértelen forradalmakról, sorsfordító történelmi eseményekről, mégis ez volt az első eset, hogy az audiovizuális csatornák tulajdonképpen testközelbe hoztak minket a háborúval.

Az Öböl-háború még naphosszat lekötötte figyelmünket. Az első balkáni válság is nagy nézettségi adatokkal is büszkélkedhetett, az utána jövő konfrontációk mind rövidebb műsoridőt kaptak – az újdonság varázsa manapság egyre rövidebb ideig tart.

Mi, nézők, akkor mind természetesnek vettük a minél élethűbb beszámolókat a harcvonalakról és a bombázott városokról. De vajon hogyan kezdődött mindez? Hogyan jutottunk az első, alkalmilag kiadott „*relatio*”-któl és „*neue zeitung*”-októl az egyenes adásban közvetített háborúig?

Kultúrtörténetünk eme érdekes és némiképp komor rétegéből nyújt ízelítőt a Hírlapcsoport fiatal és tehetséges munkatársa, Farkas Viktória által rendezett kiállítás.

A háborúk mindig is az emberi érdeklődés középpontjában álltak, a történelem mindig szélsőséesebb, expresszívabb formában tudatja jelenlétét a csatatereken, mint a diplomácia és intrika útvesztőiben. Azt sem nehéz belátni, hogy magának a sajtó létrejöttének is fő katalizátora volt a hadviselés: az első alkalmi újságlevelek főleg háborús eseményekről tudósítottak. S bár a hadisajtó szervezett formái csak a XIX. században szilárdultak meg, a politikai vezetők idejében felismerték a frontvonalakról „első kézből” származó tudósítások tömegpszichológiai, demoralizáló vagy lelkesítő hatását. Így vált a haditudósítás a nagypolitika eszközévé, s érdekes módon épp e mozzanat adta meg a tényleges magyar sajtótörténet indulásának motívumait – gondolok itt a *Mercurius Hungaricus* és a *Wienerisches Diarium* között zajló „propagandaháborúra”.

A harctér és a sajtó viszonya az eltelt évszázadok és elmúlt háborúk során sokat fejlődött. Alkalmi beszámolók azóta dokumentálhatók, mióta írás van, a jelentősebb hadiesemények esetén egyre szervezetten, fejlettebb infrastruktúrával készültek a beszámolók, végül a XIX. század közepén, a nemzetállamok megteremtéséért vívott harcok mozdították elő a haditudósítás intézményének kialakulását. Ez a folyamat aztán a XIX. század második felének technikai fejlődésével párhuzamosan zajlott, majd a nagy XX. századi háborúkkal tetőzött.

A sajtótörténet ezen áramlata még nagyrészt fehér foltot jelent a kutatás számára, ezért nagy jelentőségű Farkas Viktória munkája. Lukács József és Nyáry László műve óta* nem született a teljesség igényét szem előtt tartó összeállítás a hazai háborús sajtóról.

Az Országos Széchényi Könyvtár VII. szinti katalógustermében most látható kiállítás e munka első fázisának szintézisét tárja az érdeklődő szeme elé. A pár tárló anyaga a válogatásnak és elrendezésnek köszönhetően kirajzolja a kutatás irányait, tárgyának tipológiáját és a sarkalatos kérdéseket.

Az első meghatározó lépés a kiállító részéről a tárgyidőszak megválasztása. Farkas Viktória érdeklődése középpontjában a sajtótörténet mellett a történelem is jelentős helyet foglal el, így nyilvánvalóan jó érzékkel választotta ki azt a korszakot, ahol a háborús sajtó műfajai elérték fejlődésük csúcspontjára, azaz ahol legszínesebben megmutatkoznak, de ahonnan igazán nem is léphetnek tovább. Az első világháború képviselte a XIX. században indult nemzeti mozgalmak záróakkordját, az utolsó igazán jelentős küzdelem volt, amelybe Európa népeinek fiai még lelkesen vetették bele magukat, hogy többségükben kitörölhetetlen rezignációval érkezzenek haza a frontról, s e rezignációt az otthoniaknak is átadják. Épp ezért nyilvánvaló, hogy a világháború előestéjén a hadiesemények iránti érdeklődés rendkívül nagy volt, a haditudósítás presztízse szinte minden mással felvette a versenyt – felismerte ezt a korabeli sajtó, de felismerte a hadvezetés is.

* Lukács József: Karddal és tollal. A magyar haditudósítás története. Bp., 1943.

Uő.: Tábori újságok az 1914–18. évi világháború alatt. = Magyar Katonai Szemle 1941. nov., 540–640. p.

Nyáry László: A világháború hadi folyóiratai és újságjai. = Magyar Katonai Szemle 1934. ápr. 203–218. p.

Az első világháború harcoló felei ezért igyekeztek biztosítani a tájékoztatás lehetőségeit, ügyelve ugyanakkor arra, hogy csak a vezérkar által jóváhagyott információ jusson el a nagyközönséghez. A haditudósítók a történelemben először, teljesen szervezett keretek között végezheték munkájukat, ellátásukról és felügyeletükről a sajtó-hadiszállások gondoskodtak. A kor jelentős újságíróinak tekintélyes hányada járta meg akkor a frontot, lapjának kiküldött tudósítójaként, viselte a „PRESSE” vagy „KPQ” feliratú karszalagot, és adta le megszüvegezett tudósításait a tábori cenzúrának – merthogy természetesen ilyen is volt.

Az első világháború sajtója azonban természetesen nemcsak az újságírás történetének szempontjából jelentős. Az akkor már jó technikai feltételek mellett, de még viszonylag szabadon előállított, hatalmas mennyiségű sajtótermék a történelmi kutatás utolérhetetlen, hiteles, és nagyrészt még kiaknázatlan forrását jelenti. Kevesen tudják, de az OSZK Hírlaptára külön állományrészt szentelt az Európa minden részéből származó korabeli hírforrásoknak (ez az úgynevezett „százazres” jelzettartomány).

Az első világháborús sajtó világa azonban nemcsak a haditudósításokból állt. Másik, talán sokkal speciálisabb, érdekesebb rétegét alkotja a *tábori újságok* kevésbé ismert kategóriája.

Bár tábori újságlevelek, alkalmi kiadványok már a korábbi frontokon is születtek, igazából az első világháború teremtette meg a frontközeli hírlapkiadás lehetőségét. A lövészárkokban, frontvonalakon töltött hosszú hónapok, az állóháború monoton, mégis állandóan feszült, kegyetlen hangulata fokozott mértékben hívta életre az emberi szó, írás és kultúra iránti igényt. S ezt az igényt a hadtestek gyakran maguk, rendelkezésre álló eszközeikkel, nem akármilyen színvonalon valósították meg.

Farkas Viktória kiállításának talán leglátványosabb és egyben legelgondolkodtatóbb csoportját alkotja az ezekből a tábori újságokból összeállított válogatás. Humor, hazafias elszántság és magas művészi színvonal megdöbbentő elegyét nyújtják ezek a fronton készült újságok. A könyvmatos tábori vicclapoktól a minőségi grafikákat tartalmazó hadiújságokig nyúló palettán az emberi leleményesség és a kultúra iránti vágy ereje érződik, a fronton készült fotográfiák pedig egyedülálló dokumentumai a sajtótörténet egy immár soha vissza nem térő korszakának.

Az első világháborúval végleg lezárult egy szakasz a háborús sajtó történetében. Az utána következő politikai és fegyveres konfrontációkat már a hadigépezetbe beépült tudósítók közvetítették, a második világháború embertelen világa pedig nem adott teret az ilyen tábori újságok vagy hasonló műfajok létrejöttéhez. A múlt kultúrájának ezen megrázó lenyomatai és hajdani szerepük elhalványulnak a jelen médiumainak világában.

Épp ezért szép, hogy Farkas Viktória kutatásaiban szembesülhetünk a háborús sajtó évszázadaival – melyből e kiállítás csak ízelítőt nyújt.

A kiállító köszönetet mond Lakatos Évának, Dallos Eszternek, Képesy Imrének és a Raktári Osztálynak a kiállítás létrehozásában nyújtott segítségért.

Felhasznált irodalom:

Farkas Viktória: Haditudósítók a lövészárkokban. A háborús újságírás Magyarországon az első világháború végéig. 2000. Kézirat

Renkecz Anita

KIADVÁNYAINKRÓL

Megjelent az „Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat – kritikus gondolkodás” című kötet

Írta és szerkesztette: Nagy Attila

A könyv az Országos Széchényi Könyvtár és az Osiris Kiadó kiadásában jelent meg. Sorozatszerkesztő: Kégli Ferenc és Monok István. Az alábbiakban közöljük tájékoztatás céljából a könyv Nagy Attila által írt előszavát.

Csaknem három évtizede, hogy olvasáskutatással foglalkozva, felmérések, cikkek, konferenciák, írt, szerkesztett könyvek sora, sok éves főiskolai és egyetemi oktatói munka után, 1997 szeptemberétől – a Soros Alapítvány anyagi támogatásának köszönhetően – a közvetlen iskolai gyakorlatba próbáltuk átültetni mindazt, amit az olvasásfejlesztés témájáról eddig alapvető elvi és gyakorlati megfontolásnak, módszernek tudtunk. Kísérletet tettünk az elmélet és a gyakorlat közvetlen, 3 éven át tartó kapcsolatának megteremtésére. Lássuk végre, hogyan vizsgáznak a hétköznapi, falusi, kisvárosi iskolák osztálytermeiben azok az elméleti közelítésmódok és módszertani fogások, eljárások, amelyeket konferenciákon, publikációkban, szakmai eszmecserékben több, kevesebb egyetértéssel elfogadtunk!

Kiindulásként csak az alapvető célokat, elveket, módszereket fogalmaztuk meg s azok írásbeli változatát a kísérleti folyamatra vállalkozó pedagógusokkal, könyvtárostanárokkal megvitattuk, de a kivitelezés részleteit rájuk bíztuk. Együttgondolkodó munkatársakat s nem szófogadó beosztottakat kerestünk s találunk a velünk szövetkező kollégákban. Köszönet ötleteikért, megjegyzéseikért s főként a három éven át kitartó hűségükért, tetteikért, egymástól is tanulni kívánó beállítódásukért! (A kötetben csaknem mindenkitől idézek néhány bekezdést, ezért itt most eltekintek az ábécébe rendezett teljes névsor – 45 fő – bemutatásáról.) Természetesen hálával tartozom azoknak is, akik valamilyen ok miatt (3 gyermek született az induló csapatban 1997 és 2000 között) nem tudtak

végig munkatársaink maradni. Külön főhajtással, megrendülten emlékezünk egy fiatalon, végleg eltávozott, tehetséges kolleginára.

Kötetünk sajátos műfajt képvisel. A megszokottnál nagyobb teret adtunk a kísérletben részt vevő pedagógusok (olykor szubjektív hangvételű) beszámolóinak, hogy a lehető legpontosabban érzékeltessük az adott iskola, az osztály, (a tantestület) légkörét, a történések sorát, jellegét s egyúttal elkerülhessük a program vezetőjének, a könyv összeállítójának kivédhetetlenül működő, a saját látásmódját dominánsan érvényesítő fogalmazását. Természetesen ezzel együtt az olvashatóság megkönnyítése érdekében a szerkesztés során az eredeti beszámolókat jelentős mértékben rövidítenünk kellett. A fentiek miatt, a stiláris sokszínűség okán már most kérjük érdeklődő olvasóink megértő türelmét.

S amint azt már a könyv verzőján, illetve a bevezető első mondatában is nyilvánvalóvá tettük, sem a kísérlet, sem a kapcsolódó konferenciák, sem az eljárásokat, módszereket és eredményeket és reflexiókat tartalmazó kötet nem születhetett volna meg a Soros Alapítvány illetékes kuratóriuma megértő, nagylelkű anyagi támogatása nélkül. A kísérletben részt vevő diákok és pedagógusok nevében mond ismételten köszönetet a program kezdeményezője, a kötet szerkesztője,

Budán, 2000 novemberében

Nagy Attila

TÁJÉKOZÓDÁS

Meghalt a kézirat – éljen a kézirat!

A párizsi Libération 21. február 27-ei száma két-hasábos közleményben számolt be kulturális rovatában „Fogalmazvány-embrió” címen a Bibliothèque Nationale-ben rendezett irodalmi kéziratkiállításról.

A kiállítás július 27-éig lesz látható. Kezdeményezője és megvalósítója a CNRS/ITEM (a francia Nemzeti Tudományos Kutatóközpont keretében működő Modern Szövegek és Kéziratok Intézete). Az újságcikk beszámol a közönségnek arról a tényről, hogy az intézet idestova 3 éve foglalkozik a *genetikus kritikával* (critique génétique), amit újabban „szövegkritikának” is szoktak nevezni.

Kutatói 1992-ben indították meg a *Genesis* című szemléjüket, és 1993-ban jelent meg eddigi legszebb kötetük, a *Les manuscrits des Écrivains*. A „critique génétique” egy éve bekerült a középiskolai oktatás tantárgyai közé is.

A „új” kutatási terület tárgya nem a „befejezett” kézirat, hanem a *fogalmazvány* (brouillon) vagy amint a genetikusok nevezik: az „avant-texte” (az előszöveg): jegyzetek, följegyzések, variánsok, tervek, javítások és törlések, betoldások – röviden: mindaz, ami a kész írást: a nyomtatott szöveget megelőzi.

A kiállítás éppen ilyen „munkaszövegeket” (előszövegeket) tár a látogatók szeme elé, neves szerzők kézirateit (Hugo, Flaubert, Proust, Sartre, Perec, Zola, Balzac stb. műveiből).

Az ismertetés kitér arra, hogy a CNRS/ITEM jelenlegi igazgatója, Daniel Ferrer egy Flaubert-kéziratot vizsgál meg, pontosabban annak néhány tanulmányozott során mutatja be Flaubert egyik megtervezett munkamenetét. „Mint egy partitúrában”, úgy lelhetők fel a kiválasztott néhány sorban a jegyzetek és útbaigazítások, láthatók a végrehajtott törlések – s alattuk az eredeti szöveg „diplomatikus” (mai, mindenki számára világos) átírása.

A második illusztráció egy Balzac-kéziratot: pontosabban egy igen érdekes korrektúralapot, a harmadik Antonin Artaud 1947-ből (a halála előtti évből) való egyik füzetéből kiválasztott kéziratot ábrázol, amelynek különleges érdekessége a szerző aszkétikus vonású önarcképe.

(Érdekes és hasznos lenne, ha Kézirattárunk megszerezhetné a kiállítás 240 frankért kapható katalógusát...)

Monostory Ivánné

MÚLTUNK, ÖRÖKSÉGÜNK

László Gyula nyilatkozata olvasmányairól

A közelmúltban elhunyt László Gyula régészprofesszorhoz, festőművészhez évekkal ezelőtt azzal a kéréssel fordultam, hogy nyilatkozzon olvasmányairól. Kérdésem a következő volt:

– Kedves László Gyula professzor úr! Egy könyvet szerkesztek, amelyben írók, költők és a könyv kapcsolatát szándékozom bemutatni. Nagyon kérem szíves nyilatkozatát a legkedvesebb olvasmányairól

és arról, mely művek: irodalmiak, esetleg képzőművészeti hatottak az Ön életszemléletére?

Íme a válasz:

– Őszinte érdeklődéssel kérdeztek, őszinte érdeklődéssel felelek. Kíváncsiságom oka, hogy még soha meg nem kérdeztem magamat a könyvről. Most pedig arról kellene írnom, hogy milyen könyvek hatottak alakítólag életemre. Az első ösztönös, védekező felelet er-

re az, hogy nem tudok ilyesmiről, nem tudok olyan könyvről, amely életérzésem, életvitelemet alakította volna. Persze, hogy én is – mint más – sok könyvet olvastam életemben, némelyiket elő-elővettem újra s újra, de hogy ezek alakítottak volna rajtam, vagy épenséggel cselekedeteimen, elhatározásaim rugói lettek volna, erről nem tudok, ilyen könyv nem volt.

Kissé gyanús ez a határozott tiltakozás, s ha tovább vizsgálom magamat és a kérdést fonákjára fordítom, egyszeriben kiderül, hogy gyanúm jogos volt. A kérdés fonákjáról ekként hangzanék: vajon ilyen ember lennék, ha könyvet nem olvastam volna? Erre bizony megszegyenülök, mert látom, hogy az előbb magamat nagyra tartva hencegtem, mert nagyon társtalan és üres lennék könyv nélkül. Hiszen a könyv voltaképpen megírt értelem, érzelem, akarat, hit. A könyv – amit mások, holtak s élők írtak – beiktat mások közé és a nemzedékek láncába. Mindez meggyőző, de mégis úgy érzem, hogy első, ösztönös tiltakozásomban volt valami igazság. Lassan kitisztul bennem az ellentmondás: nem ez vagy amaz a könyv hatott rám alakítólag, hanem valamennyi együtt formált mássá.

Volt közöttük sok olyan, amelyik távolabbi vidékek embereiről hozott hírt, megmutatta, hogy nemcsak a mi megszokott formáink között van élet és öröm, nemcsak ezek között lehet elviselni és igenelni, hogy „meg történik bennünk az élet”, hanem másfajta formák is vannak, amelyek sem nem különbek, sem nem alábbvalóbbak a miénkéinél. (Félreértés ne essék, itt nem fejlettebb vagy elmaradtabb társadalmi formációkról van szó, hanem a mindennapi élet hagyományairól.) Ezekről sohasem tudtam volna meg könyvek nélkül semmit, hiszen nem voltak szívbeli barátaim, akik jeges északi vidékek emberei közt jártak volna, vagy hírt hoztak volna a távoli Afrikából, Ázsiából, Amerikából vagy Ausztráliából, hogy hogyan is élnek ott az emberek, mit gondolnak az életről és a világról, s hogyan illendő közöttük viselkedni. Azzal, hogy a könyv betűin keresztül ismeretségeket köthettem távoli földrészekkel, vagy egyszerűen csak – néha nagyon is közel élő – távoli emberekkel, nagyon komolyan beleszólt életembe. Olvasás közben gyakran megkíséréltem a magam életvitelét az ő szemükkel nézni, s ennek nyomán már aránylag korán úgy láttam, hogy a magam módja nem az egyetlen lehetséges megélése az életnek, hanem csak egyik a sok közül. Magam megítélésének helyes arányait még szilárdították azok a könyvek és hírek, amelyek kozmikus távlatokat igyekeztek az ember előtt feltárni. „Mily halk kis mozgolódás a roppant, égi térben szívem fájó verése s e lomha éji séta” (Tóth Árpád). Valami olyasféle türelem, megértés és mások-

kal szembeni szinte otthonos jóérzés alakult ki bennem mindezek nyomán, amit – hogy az emberség példaképei közül idézzek – pl. Gandhinál láttam: „Amilyen mértékben ápoljuk magunkban a türelmességet más felfogások iránt, olyan mértékben fogjuk igazabbul megérteni sajátunkat.”

A könyv tehát – az írott szó – behelyezett a magunk szűk, tapasztalt valósága helyett a föld népei közé, távol távlatok s még távolabbi idők „koordináta rendszerébe”. Ebben a távlatban nem sajnálom, hogy többirányú érdeklődésemben általában a múlt kutatása uralkodik. Hiszen akkor is emberek éltek s nem motívumok, eszközformák, edénybütykök, gyöngytípusok, vagy „alaprajzok”!, s a velük való foglalkozás egyúttal a magunk értelmét és szépségét kutatja, hiszen csupán néhány ezer esztendő választ el minket, voltaképpen a humánus alakulását tekintve – kortársak vagyunk.

Az idő tér távlatából a jelenhez térve, azt vizsgálva, hogy mégis melyek voltak azok a könyvek, amelyeknek az életvitel harmóniáját köszönhetem, nem könyvcímek jutnak eszembe, hanem versfoszlányok. Ezek gyakran kísértének, formát adnak a bizonytalanságnak, ismételtetésük megnyugtató, mert elveszi a kiismerhetetlen borzongást, s ehelyett azt az érzést kelti, hogy mindaz, ami történik, minden emberben nagyjából hasonlóan történik. Hatalmas érzés ez, ami föléje nő a pillanatnyi indulatnak, örömnak vagy szomorúságnak. Olyanfélék bennem ezek a versfoszlányok, mint régente való embereknek a népdalok, amelyek formát adtak a formátlanul nyugtalanítónak s ezáltal megfosztották reménytelenségétől és kétségbeeséstől, a szenvedélyt higgasztották, az örömet érlelték. Íme néhány a bennem felbukkanó verssorokból, úgy, ahogyan éppen eszembe jutnak:

„és néha, hogyha éjjel olvasok / kissé homályosabban ég a villany...” (Kosztolányi)

„Óh lassan szállj, és hosszán énekelj, / Haldokló hattyum, szép emlékezet.” (Petőfi)

„Almáink nem sietnek. Lassan / pirulnak, mire jó az őszvége...” (Szabédi)

„Nélküled üres minden képeret, / és világtalan az egész világ...” (Weöres)

„Hol vagyon, aki merész ajakát hadi dalnak eresztvén, / A riadó vak mélységet fölverje szavával / S késő százak után méltán láttassa vezérlő, / Párducos Árpádot s Hadrontó népe hatalmát.” (Vörösmarty)

„Az életet megjártam, / Többnyire csak gyalog jártam...” (Arany)

„Mert benne élsz te minden félreacsuszott / Nyakendőmben és elvétett szavamban...” (Juhász Gyula)

S folytathatnám igen-igen hosszan. Nyilván, hogyha ezelőtt húsz–harminc évvel kérdeztek volna meg, nem halmozódtak volna ennyire az idő múlásához való „példabeszédek” – bár ki tudja, hiszen ezek a fozslányok mind fiatalságom örökségei.

Akárhogyan is van, e versfoszlányok ismételtetésére az indulat harmóniává szelődül. Mindezt pedig egy félbarbár istennek, Thotnak, az egyiptominak köszönhetem, aki az „írást feltalálta” és Gutenberg mes-

ternek, aki „titkos és csodálatos művészetével” a könyvet kezünkbe adta.

Ennyi az, amit a könyvről vallani tudok.

– Köszönöm válaszát.

Végül megjegyezzük, hogy László Gyulának az OSZK-ban is volt képkiallítása.

Batári Gyula

SAJTÓFIGYELŐ

Külcsín és belbecs

Bár a VIII. budapesti nemzetközi könyvfesztivál programfüzetében „pusztán” Az ezredforduló szép folyóiratai, hetilapjai cím volt feltüntetve, *Kocsy Lászlónénak*, az *Országos Széchényi Könyvtár* osztályvezető-helyettesének bőségesen illusztrált, szombaton megtartott előadása lényegesen többet nyújtott ennél. Úgy tartott szemlét napjaink periodikáinak esztétikai megjelenéséről, hogy mondandóját mélyebb sajtó- és tipográfia-történeti összefüggésekbe ágyazta. E „visszapillantó tükör” gyakori használata révén még inkább szembeötlővé vált napjaink és lapjaink értékvesztése. Míg a XIX. században az úgynevezett társasági lapok fontosnak tartották, hogy a szűkebb értelemben vett kultúrának: az irodalomnak és a művészeteknek teret adjanak, manapság megelégszenek a sztároknak kikiáltott bálványok körüli pletykálgatással. Napjaink lapszerkesztőinek figyelme és igyekezete amúgy is erőteljesen a hirdető felé irányul. Ha van elég fizetett oldal, az hamarabb teszi gazdaságossá a lapkiadást, mint a folyóiratdömping-

gel egyébként is elárasztott polgárok rokonszenve. Éppen ezért hiába lehet sok szép kiállítású kiadványt felmutatni, a tartalom ezzel nincs mindig összhangban. A pozitív példákat erősítik irodalmi, kritikai lapjaink, mint az *Alföld*, a *Somogy*, a *Kritika* és a *Forrás*. A művészeti periodikák is kedvező pozícióból indulhatnak a szép magyar folyóiratok versenyében. Sőt, a prózaibb tárgyú lapoknál is párosulhat a tartalom szép külsővel. Ezt mutatja a *Gyermekegyógyászat*, a *História* és a *Rubicon*.

Tíz éve szinte valamennyi újság számítógépes kiadványszerkesztő rendszerrel készül. *Biszak Sándor*, az *Arcanum* cég vezetője elmondta: szinte nap mint nap szövegek, adatok, kordokumentumok százezrei mennek mégis veszendőbe. Lehet, hogy az újságkészítők félnek az utókor ítéletétől, vagy egyszerűen csak nem tartják fontosnak megőrizni, hogy például mit írtak egy évvel ezelőtt.

Szulovszky János

Magyar Nemzet, 2001. április 30.

Internet Fiesta: középpontban a könyvtárak E-mail cím az újszülöttnék

Megfelelő gép- és szakember ellátottság mellett a könyvtárak hálózata is sokat segíthetne abban, hogy hazánkban ne mélyüljön tovább a digitális szakadék és minden állampolgár a lakóhelye kö-

zelében juthasson interneteléréshez – hangzott el szombaton az Internet Fiesta rendezvénysorozat záró vitafórumán az *Országos Széchényi Könyvtárban*.

Második alkalommal csatlakozott Magyarország az Internet Fiesta nevet viselő nemzetközi akciósorozathoz. Ezen a hétvégén országszerte több tucat helyszínen, főként könyvtárakban népszerűsítették a világhálót, s ezúttal az előadások jó része is a web és a könyvtárak kapcsolatát elemezte. Egyetértés mutatkozott a résztvevők közt, hogy hazánk alaposan le van maradva a világ élmezőnyétől, s bár a kormányoldalról az utóbbi időben elindult valami, ez még kevés. Hiszen annak, hogy öt éven belül a lakosság 30–50 százaléka aktív internethasználó legyen, még rengeteg akadály van.

Gordos Géza, a BME tanára szerint olyan országos hálózatra lenne szükség, amely a települési könyvtárakban, teleházakban, postákon, vagy egyéb nyilvános helyeken biztosítaná, hogy bárki hozzáférhessen az internethez.

Kürti Sándor, az Informatikai Vállalkozók Szövetségének alelnöke úgy látta, hogy a könyvtárak rendelkeznek ma olyan alapstruktúrával, amely kormányzati támogatással alkalmassá tehető ennek a funkciónak az ellátására. Emellett minden hozzászóló kulcskérdésnek tekintette az oktatást, beleértve a felnőttek mind nagyobb tömegű képzését is.

Monok István, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója szerint ma még az internetet használók is

csupán a hagyományos eszközök helyettesítőjeként, jobbra csak levelezésre használják a gépeket. Olyan ez – mondta –, mintha arany pecsétet törnénk diót. Ezért is kell óriási energiát fordítani a digitális kultúra terjesztésére. Abban is egyetértés mutatkozott, hogy az internet csak akkor válik vonzóvá, ha nagy mennyiségű, hasznos, értelmes tartalommal töltik fel, s ezen a téren még rengeteg a pótolnivaló. Monok arra hívta fel a figyelmet, hogy ma olyan kultúrák uralják az internetet, amelyek nem rendelkeznek a magyarhoz hasonló mély gyökerekkel. Úgy vélte, a világhálón meghonosodott újfajta képi kultúra segíthet a funkcionális analfabétizmus felszámolásában is. Fodor István, az Ericsson vezérigazgatója a mobil-internetezés terjedésében látott olyan esélyt, ami a praktikus felhasználási lehetőségekkel közelebb hozza az emberekhez az új technológiákat. Szerinte két és fél év múlva a világon egymilliárd mobiltelefon-tulajdonos lesz, s közülük minden második készüléke tartalmaz majd wap-szolgáltatást is.

Mojzes Imre, egyetemi tanár, egykori kormánybiztos felvetette, hogy a személyi számhoz hasonlóan a gyerekek már születésükkor kaphatnának e-mail címet.

L. László János
Magyar Hírlap, 2001. március 5.

KÖNYVTÁRUNK ÉLETÉRŐL

Hírlapkönyvtárosok – határokon túl

Találkozónk színhelye 2001. április 6-án is a szokásos volt: könyvtárunk 8. szinti társalgója. Azt az érdekes képzeletbeli utazást, amit térben és időben ezen a délutánon tettünk, két előadónknak köszönhetjük.

Elsőként Horák Mari számolt be eddigi munkájáról, *Nemzetőr, mint a magyarságtudat megjelenítője* – „szellemi honvédelem” címmel. Az 1956 decemberében Bécsben indult és 1963-tól Münchenben ma is megjelenő *Nemzetőr* című emigrációs lap történetének megírásán dolgozik, amelyhez sok szempontból mutatózott repertóriumot is készít. Megismerhettük a lap létrejöttének körülményeit, alapítóit, célkitűzéseit.

A lapot eredetileg Budapesten indította volna útjára a fiatal írók, költők, értelmiségiek egy csoportja,

tudatosan keltve életre az 1848–49-es szabadságharc idején megjelent lap címét. A forradalom bukása azonban az életben maradtakat nyugati emigrációba kényszerítette.

Céljuk a következetes magyar szellemi honvédelem volt, elsősorban a forradalom eszméinek továbbéltetésével az anyaországban és külföldön. „Szeretnénk építeni egy hidat, szövetségben kis népekkel, mely összeköti a jövő keletjét nyugattal.”

Keckési Tollas Tibor költő negyven éven át, haláláig szerkesztette a lapot. Többen tartották, tartják őt fáklyavivőnek az emigrációban betöltött szerepéért.

Az első évek jelentős szerzői voltak: Dr. Makra Zoltán, aki Tollas Tibor halála után egy ideig szerkesztője is volt a lapnak és ma is főmunkatársa, a

német nyelvű kiadás, a *Donau Bote* főszerkesztője. A magyar hadifoglyokról és deportáltakról könyvei is megjelentek.

Az 1988-ban elhunyt Stankovich Viktor (jogi doktor) több funkciót töltött be az emigrációban: a BBC, a SZER munkatársa volt, a *Nemzetőr*-nél külpolitikai tudósító.

Pfitzner Rudolf pszichiáter az ötvenes évek elején már börtönben volt politikai szervezkedésért, a forradalom alatt szabadult és disszidált. A *Nemzetőr* egyik alapítója volt és Parázs Péter álnéven írt a lapban.

Az álnév vagy betűszó használata általános volt ebben az időben, elsősorban az otthonmaradt hozzátartozók miatt. A *Nemzetőr* később a párizsi *Magyar Füzetek* és az *Irodalmi Újság* mellett terjesztette a magyarországi belső ellenzék írásait is.

A meghatározó személyiségek után megismerhettük a lap jelentősebb rovatait, cikksorozatait, illusztrációit, az általa szervezett nemzetközi akciókat (például a tizenhat éves fiatalok kivégzése elleni tiltakozást a világsajtó is átvette és kényszerítette a Kádár-kormányt az alsó korhatár húsz évre emelésére).

A *Nemzetőr* gondozásában számos kiadvány is megjelent. Így a *Füveskert* 1958-ban Bécsben. A kötet azoknak a verseknek egy részét tartalmazza, amelyeket az ötvenes években a váci börtönben raboskodók mondtak fejből egymásnak és ezeket megtanulták. A könyv a világnyelveken kívül megjelent dánul, norvégul és oroszul is.

Néhány idézetből megismerhettük a korabeli világsajtó véleményét is a *Nemzetőr*-ről.

Horák Mari előadását a következő gondolatokkal fejezte be: „Szükség van-e a *Nemzetőr*-re – tekintettel a politikai változásokra? Amiért a lapalapítók a szülőföldet elhagyták, az a rendszer megszűnt. Ellene harcolniuk már nem kell. Az utóbbi tíz évben azonban világossá vált, hogy maradt még szóvátenni való. A müncheni lap, élve függetlensége előnyével, folyamatosan kritikával illeti a magyarországi politikai elit különféle csoportjait. [...] Elősegíti híreivel, tudósításaival, beszámolóival a világban szétszórta olvasói között a párbeszédet. [...] Ahhoz, hogy a diaszpórában élő közösség magyarjai az idegen világban is megmaradhassanak érzésben, nyelvben, kultúrában magyarnak – nagy szerepe van [...] a *Nemzetőr*-nek is.”

Érdeklődve várjuk Horák Mari munkájának megjelenését. Sok szempontból érdekes, izgalmas olvasmányoknak és a kutatók számára bizonyosan érdekes forrásnak ígérkezik.

Második előadónk, Sinkovits Péter *A vajdasági magyar sajtó* címmel tartott történeti összefoglalót, átte-

kintést a kezdetektől napjainkig. Nála érdekesebb nemigen szólhatott volna a témáról. Az újvidéki *Magyar Szó* munkatársa, 1985 és 1989 között főszerkesztője, az 1990-es évek óta pedig a lap budapesti tudósítója.

A Vajdaság pontosabb földrajzi meghatározása után (Bácska, Bánát, Szerémség) időrendben hallottunk a legjelentősebb magyar nyelvű lapokról: a Szabadkán 1848. novemberétől kiadott *Honunk állapota* című hetilaptól a becskerekeli *Torontál* című, 1872. április 4-én indult első magyar nyelvű napilapig, amely csak 1944-ben szűnt meg (sok kiemelkedő belső és külső munkatársa volt, köztük id. Bartók Béla, a zeneszerző édesapja). A Vajdaságnak nem csak első napilapja, hanem 72 évfolyamával a leghosszabb kort megérő újságja is. A most 57 éves *Magyar Szónak* van csak esélye arra, hogy ezt a csúcst megdöntse.

Az I. világháború után a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság megalakulásától (1918. december 1.) számíthatjuk a jugoszláviai magyar sajtó önálló életét. A vajdasági magyar irodalom kezdetei is ezekre az időkre esnek: megjelenik a *Vajdasági Írás*, a *Kalanygya*, majd 1934-től – az azóta is folyamatosan megjelenő *Híd* című folyóirat.

A *Magyar Szó* 1944. december 24-ei indulása (ekkor még *Szabad Vajdaság*) „[...] új korszakot nyit, hiszen jó időre egyedül vállalja fel a vajdasági magyarság teljes tájékoztatását, rendre belőle nőnek ki a későbbi más lapok és szerkesztőségek munkatársai, ide csatlakoznak legjobb íróink is, s miután 1957-ben Újvidéken külön új épületbe költözködhettek, Forum néven létrejött az a lap-, könyvkiadói és nyomdaipari nagyvállalat, amely [...] valóban központi szerepet játszott a jugoszláviai magyarság tájékoztatásában és kultúrájában is. A *Magyar Szó* tehát nem 'csak' napilap volt. Ott újságírónak lenni nem pusztán szakmát jelentett, hanem hivatást, a kisebbség céljait felvállaló, gyakran kockázatos, napi komoly munkát, kissé romantikus szóhasználatlal élve: küldetést.” A lap fénykora a hatvanas évekbe volt, a világon megjelenő magyar napilapok közül a legterjedelmesebb, magyarországi szakmai körök a legjobbnak minősítik. Jugoszláviában a gazdasági reform beindítása nagy megrázkódtatásokkal jár, egymillió ember marad munka nélkül, legtöbben (sok magyar is) külföldön próbálnak munkát találni. Az asszimiláció állandó folyamata is csökkenti az olvasók számát. A második világháború után számlált félmillió magyarból az 1990-es évek elejére már csak 350 ezer él Jugoszláviában. A közelmúlt háborúzásai – becslések szerint – újabb 30 ezer magyart kényszerítettek szülőföldje elhagyására.

A II. világháborút követően a *Magyar Szó* mellett hetilapok is születtek. 1945-ben az *Ifjúság Szava* (ma *Képes Ifjúság*), 1946-ban a szabadkai *7 Nap*, 1947-ben a *Pionírújság* (ma *Jó Pajtás*) és szintén ettől az évtől jelenik meg a *Dolgozók* (ma *Családi Kör*).

Az irodalmi folyóiratok köre is bővül. 1965-ben lép színre az új *Symposion*, 1971-ben az *Üzenet* (Szabadka) és ugyanebben az esztendőben az újvidéki *Létünk* című társadalomtudományi folyóirat.

Az írott sajtó mellett az újvidéki rádió 1949-től sugározta ötnyelvű műsorát. Az 1971-ben alakult újvidéki Rádió és Televízió szintén öt nyelven sugároz műsort, de a belgrádi stúdióból már 1968-tól sugároztak magyar tévéadásokat.

A Vajdaság tájékoztatási struktúrája nagyjából így működik napjainkban is, bár „[...] a milosevicsi uralmi rendszer talán most záruló évtizede komoly erőzítőt vitt véghez a jugoszláviai magyar tájékoztatásban.” A Forum-sajtóház eladósodott, a lapok anyagi és papírgondokkal küszködnek, sok jó újságíró külföldre távozott, a NATO-bombázások során megsérült az újvidéki rádió- és televízió adórendszere. „Mindezek ellenére a *Magyar Szó* – hétfő kivételével – naponta megjelenik, népszerű a *Hét Nap* és a *Családi Kör* is [...], a fiatalok kéthetente jutnak hozzá a *Képes Ifjúsághoz*, az általános iskolások hetente a *Jó Pajtáshoz*, a legkisebbek pedig havonta a *Mé-*

zeskalácshoz.” A zentai Művelődési Központ megjelentet egy *Könyvtári Figyelőt* és ugyanitt elektronikus folyóirat is indult. „Egészében véve [...] a lapok, [...] a rádió- és tévéműsorok mindenütt igen nehéz és szűkös feltételek közepette készülnek. A háborús évek után ismét egyfajta újrakezdést jegyezhetünk.”

Nagyon örülünk annak, hogy meghívásunkat sok, a könyvtárban más területen tevékenykedő kolléga is elfogadta. Reméljük, hogy egyre többen lesznek azok, akiknek érdeklődését felkeltik a hírlapőrök „mániái”, és azon túl, hogy hasznos, érdekes ismereteket szereznek, idővel maguk is „megfertőződve”, népesíteni fogják a hírlapőrök táborát. Igen nagy szüksége van erre ennek a gazdag, folyton változó, az ember gyorsan történelemmé váló mindennapjait ezernyi oldalról és módon tükröző, sérülékeny anyagnak.

A találkozót Kocsy Anikó bejelentésével ért véget: a következő (hatodik) találkozónk alkalmából valóban elhagyjuk a társalgó kényelmes foteljait és Budapestet is. 2001. május 15-én a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár ünnepi rendezvényén és konferenciáján találkozunk, melyet a *Győr-Moson-Sopron megye időszaki sajtójának bibliográfiája (1779–1995)* című kiadvány bemutatása alkalmából rendeznek.

Bácsvári Anna

OSZK HÍRADÓ

Az Országos Széchényi Könyvtár lapja
XLIV. évfolyam – 2001. 3–4. szám

Főszerkesztő: Batári Gyula

A szerkesztőbizottság tagjai: Berke Barnabásné, Monok István, Ottovay László, Poprády Géza,
Rády Ferenc, Rózsa Mária, Somkuti Gabriella, Somogyi Pálné

Technikai szerkesztő: Korpás István

A szerkesztőség címe: Budapest, Budavári Palota F. épület, Postacím: 1827 Budapest
Készítette az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., 500 példányban, 4,0 (A/5) ív terjedelemben
Felelős vezető: Freier László

ISSN 0324-2064